

Birleşik Kafkasya

Yıl:6 * Nisan-Mayıs-Haziran 2000 * Sayı:22

#####

ÇEÇEN BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ ve İSLÂMÎ(!) TERÖR

Yılmaz NEVRUZ

Yurtlarını ve özgürlüklerini müstevlî Rusya'ya karşı savunan Çeçen mücahitler ile Türkiye'deki Hizbullah ve benzeri islâmî (!) terör örgütleri arasında bağlantı kurarak bağımsızlık savaşçıları Çeçenler ile bu berikileri terazinin aynı kefesine koyarak değerlendirmede bulunmak, ulusal medyamızın büyük ayıbı olarak tarihe geçecektir. Özellikle Ağustos 1999'da başlayan II. Savaş sırasında, Rusya'nın propagandasının da etkisiyle bu haksız ve adaletsiz değerlendirmeler öylesine etkili oldu ki Ruslar mazlum, Çeçenler zâlim durumuna düştüler. Herşey meydanda ve küçük bir araştırma ile gerçekler net bir şekilde ortaya konulacak durumda iken, meselenin anlaşılabilir bir biçimde Rusya'nın şiddetle arzu ettiği mecraaya doğru çekilmesini anlamakta güçlük çekiyoruz. Netice itibariyle, emperyalist taarruza maruz kalmış özgürlükçü Çeçenler ve Çeçenistan İçkeriya Cumhuriyeti, hem ulusal medyamız hem de bir kısım dünya medyası tarafından adeta ölüme mahkûm edilmiş, azılı işgalci Rusya ise haklı konuma getirilmiştir. Böylece, I. Savaş'ta kahraman Çeçenlerin haklı olarak kazandıkları dünya ve Türkiye kamu oyu desteği ve sempatisi büyük ölçüde zaafa uğratıldığı gibi halkın ve kuruluşların daha etkili yardım ve manevi destek sağlamalarının zayıflamasına ortam hazırlanmıştır.

Medyanın sorumsuz ve bilgisiz muhabirleri ile yazarlarının yeterince bilmediği ve kavrayamadığı acı gerçekleri kısaca ortaya dökmek istiyorum:

Öncelikle, vatani işgal edilmiş bir milletin "Bağımsızlık mücadelesi"nin ne anlama geldiğinin çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Bu hususu en iyi bilmesi gereken de Türkiye medyasıdır. Zira Türk İstiklal Savaşı'nın hatıraları henüz tazeliğini korumaktadır. Hal böyle iken işgalci Rusya'nın, 200 yıldan beri özgürlük mücadelesi veren Çeçenleri tedip ve tenkil etmesini haklı gösterir şekilde yayın yapmanın hem ahlâkî hem de insanî sorumluluğu yok mudur? Bu sorumluluk duygusu günün birinde (gerçekler ortaya çıkınca) bugünün rusofil muhabir ve yazarlarını rahatsız etmeyecek midir? Yapılan haksızlıklar ve zalimi mazlum gösteren yaklaşımlar nasıl telafi edilecektir?

İkinci olarak, bağımsızlık mücadelesine girişen bir ulusun ilk yapacağı iş, ulusal birliğini kâmil anlamda tesis etmektir. Bunun için de ulusu ulus yapan değerlerden en birleştirici olanlarına sınıksız sarılması gerekir. 200 yıldır Rus emperyalist politikası bu değerleri yok etmek veya yozlaştırmak için aralıksız işlevini sürdürmüştür. Ne yazık ki ulusal değerlere bağlılık duygusu zayıflatılmış ve Kafkas boyları bir birlerine düşman edilmiştir. Bu amansız politikanın etki edemediği tek değer İslam Dini'dir. İslam'a bağlılığın güçlü olduğu yerlerde (mesela Çeçenistan'da) diğer değerler de ayakta kalabilmiştir. Çeçenler 1991'de Sovyet Rusya'nın dağılması sonrası bağımsızlık mücadelelerine fiilen başlarken **birlik unsuru** olarak en güçlü birleştiriciye, İslam'a sarılmışlardır. Onların islamcılıkları ulusal kurtuluşları için gerekli olan bir şarttı. Türkiye'deki sözüm ona islamcı terör örgütleri, beynelmilel terörün bir uzantısıdır ve İslam ile zerre kadar ilgisi yoktur. Durum böyle iken vatanlarını ve hürriyetlerini savunan Çeçen mücahitler ile aşşağılık hizbulvahşetlerin eylemlerini terazinin aynı kefesine yerleştirmek doğru mudur, âdil midir? Bunu böyle göstermek Rusya'nın işidir, ama bizim Rusya'nın oyununa gelmememiz gerekir. Üstelik, Türkiye'de yaşayan ve Türkiye'nin en sadık vatandaşları olan en az beş milyon Kafkas kökenli vatandaşımızın hiç mi hatırı yoktur? Bunların fevkalade üzüntü duyacakları biraz olsun düşünülemez miydi? Rusya'nın propogandasına hizmet eden Moskova mahreçli haberlerin doğruymuş gibi algılanıp kamu oyuna öylece yansıtılması insanlığa ve ahlâk ilkelerine sığar mı?

Üçüncü olarak yapacağı çok önemli bir husus da haklılığını, komşu ve akraba milletler başta olmak üzere dünya kamu oyuna anlatarak en azından manevi destek sağlamaktır. Çeçenler ellerinden geldiği ölçüde bunu yapıyorlar. **www.kavkaz.org** isimli bir **İnternet sitesi** kurarak bütün dünyaya duyurmaya çalışıyorlar. Ama bizim Moskova gözlüklü muhabirlerimiz ile yazarlarımız bunu pek ciddiye almıyorlar ve güvenli bulmuyorlar. 1000 yıldan beri devlet siyasetini yalan ve döneklık üzerine bina etmiş Rusya'nın yaydığı haberlere inanıyorlar da Çeçenlerinkine inanmıyorlar. Ama zaman, çok yakında Çeçenleri doğrulayacak, Rus yalanlarını gün ışığına çıkaracaktır.

Ve nihayet son olarak yapacağı bir diğer şey, kutsal mücadeleye başladıktan sonra, asla fütur getirmeden "*Ya istiklâl ya ölüm*" diyerek amacına ulaşınca kadar mücadelesini sürdürmektir. Çeçenlerin bugün yaptıkları da budur.

Netice itibariyle Çeçen ulusu bu şartların hepsini tekemmül ettirerek bağımsızlığını kazanmış ve Hasavyurt Antlaşması ile de bunu Rusya'ya kabul ettirmiştir.

Aslında Rusya, Hasavyurt Antlaşmasını mecburen imzalamıştı, zira, savaşa devam edecek olsaydı Federasyon devletinin parçalanması mukadderdi. Emperyalist devlet tecrübesi çok mükemmel olan Rusya, sıkışınca geri adım atmış ve kendini toparladığı an imzaladığı antlaşmayı hiçe sayacağını önceden hesap etmiştir. Nitekim dört yıl sonra, şartlar uygun hale gelince Devletbaşkanı seviyesinde imzaladığı antlaşmayı bir anda yırtıp atmıştır.

Öte yandan, **İslâmî terör** ifadesinin terör terminolojisine girmesini anlamakta güçlük çekiyoruz. İslam, selamette olma, barışta olma, güvende olma

anlamına gelir. İslam'a göre insan hayatına son vermenin kuralları bellidir. İnsan hayatı kutsaldır, ona kıymaya kimsenin hakkı yoktur. Ancak, kasten adam öldürüne "kisas" uygulanır, onun da belli şartları vardır. Bunun dışında ne devlet ne de fert, adam öldüremez, bunu yaptığı takdirde Allah'ın evini yıkmış olur ve en büyük ilâhî cezaya müstehaktır. Bir de iki devlet arasında savaş çıktığı takdirde savaşın kuralları ister istemez yürüyecektir. Burada da esas olan, askerin askeri ifna etmesidir. Sivillere, silahsız halka, yani fiilen savaşın dışında olan halka el kaldırmak haram kılınmıştır. Hal böyle iken "**İslam adına adam öldürmek!**" ne demektir? Bunun İslam'la hiç bir ilgisi yoktur, sadece alçakça bir istismardan ibarettir. Bunlar her ne kadar **Allahüekber!** diye seslenseler de Allah'ın gazabına uğramış mücrimlerdir, hem bu dünyada hem öte dünyada cezalarını çekeceklerdir. Zira İslam adına adam öldürmeye ne bir fert ne de bir örgüt yetkilidir, hatta devlet bile.

Beynelmilel terörün uzantısı olan **islâmî** isimli **gayri islâmî** terör örgütlerinin işledikleri cinayetler ile Çeçenlerin vatanlarını ve hürriyetlerini savunmak için işgalci Rus askerlerini ve polislerini öldürmelerini aynı şey olarak değerlendirmek en büyük zulüm ve haksızlıktır. Çeçenler, buradaki teröristler gibi sivillere silah doğrultmuyorlar. İsteselerdi, Çeçenistan'da yaşayan onbinlerce Rusu bir anda yok edebilirlerdi. Bilakis onlara ve tüm sivillere iyi davranıyorlar, asla cinayet işlemiyorlar. Adam kaçırma, rehine alma gibi tek tük münferit olaylar meydana gelmişse, bunların Çeçen Devleti ve Çeçen Mücahit Askerleri ile asla ilgisi yoktur. Eğer eylemciler Çeçen veya Kafkas asıllı iseler, bunlar sadece kendilerini temsil ederler ve Rusya'daki sayısız mafya gruplarının birine mensupturlar. Tepeden tırnağa mafyanın güdümünde olan Rus yöneticilerinin Çeçenleri terörist ilan etmeleri gülünecek bir durumdur. Çeçenler İslam'a derin bir inançla bağlı insanlardır. Günahsız insanlara ve savunmasız sivillere (inançlarının gereği olarak) asla silah doğrultmazlar. Onlar vatanlarını ve hürriyetlerini savunmak için ölüyorlar ve öldürüyorlar. Bundan dolayı da kınanamazlar.

Netice olarak; iletişim araçlarının gelişmesi medyanın etkinliğini ileri derecede artırırken "**medyatik infaz**" diye yeni bir kavramı ortaya çıkarmıştır. Günümüzün ileri teknolojiyle yayın yapan medya, dilediği takdirde hem fertleri hem de kuruluşları çok kısa zamanda hem savcı hem mahkeme hem de infaz görevlisi gibi hareket ederek yok etme gücüne sahiptir. Bu öyle bir tehlikeli silahtır ki insanları da kurumları da hızla sindirmekte ve kendisi de canavarlaşmaktadır. Çeçenleri de haksız yere suçlayıp infaz etmeye kalkmıştır. Tanrı'ya şükürler olsun ki yine aynı medyanın içinde bulunan âdil, tarafsız ve ahlâk sahibi yazar ve muhabirler sayesinde durum düzelmeye yüz tutmuştur. Zaten güneş balçıkla uzun süre sıvanamazdı.

Türk milletinin de Türk medyasının da Çeçenlerin yanında olması millî bir görevdir, bir insanlık ve soydaşlık görevidir.

AKKAYA'NIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Mehmet AÇIK

Küçük yaşta, oturduğumuz Yazılıkaya köyünde tanıdığım Akkaya, çok büyük ve heybetli değildi, ama düşlerime girecek kadar sevimli ve evim gibi sıcaktı. Güneydoğusunda yüksek, sarı renkli sarp kayalar sıralanıyor, kuzeyinde de yine sarp ve sert kayalıklardan oluşan tepeler yer alıyordu. Doğu-batı istikametinde uzanan dar bir vadide bulunan Akkaya, çevresindeki kayalıklara belki kökleri bağlı da olsa, onlara hiçmi hiç benzemiyordu. Rengi beyaz, dokusu yumuşaktı. Kuzey tarafından yürüyerek üzerine çıkabiliyorduk. Güney tarafı ise yazın sıcağından, kışın soğuğundan ve zaman zaman meydana gelen sellerden etkilenecek boydan boya içbükey bir ayna gibi oyulmuştu. Üstelik tek bir parça halinde de değildi. Batı tarafındaki nispeten küçük, doğu tarafındaki ise daha büyük olmak üzere iki parçadan oluşuyordu ve iki kardeş gibi durmalarına rağmen yapıları biraz farklı gibi görünüyordu.

Çocuklar için bu iki kardeş kayadan daha güzel ve daha doğal bir oyun ortamı olamazdı. Basit araçlarla üzerine resimler yapılabilir, şekiller çizilebilir, oyuklar açılabilirdi. Çevresinde, kayanın erozyona uğramasıyla oluşmuş bembeyaz, billur tuz gibi temiz ve kirlenmemiş bir kaya toprağı husule gelmişti. Ne kadar yağmur yağarsa yağsın çamur tutmazdı. Her yıl, üzerinden yer yer 3-4 santimetre kalınlığında plaklar halinde parçalar kendiliğinden koparak etrafa saçılır, üzerine bastığımızda veya küçük bir darbeye maruz kaldığında tuz gibi dağılıverirdi.

Öğrencilik, askerlik ve memuriyet sebebiyle uzun yıllar memleketin çeşitli yörelerinde bulunduktan sonra, bir gün özlemini duyduğum Akkayamızı görmek için Yazılıkaya'ya gittiğimde şaşkınlıktan donakaldım: Akkaya yerinde yoktu. Sanıyorum, çok yumuşak ve gevşek yapısı sebebiyle eriyerek eriyerek, aşına aşına yok olmuştu ve ondan en ufak bir parça bile kalmamıştı. Etrafında sıralanan sarı renkli sert kayalar ise dimdik ve bütün heybetleriyle yerlerinde duruyorlardı. Artık, bütün servetimi harcasam Akkaya'yı geri getiremezdim. Hüzünlendim ve bir taşın üzerine oturarak uzun uzun düşündüm. Akkaya'nın düşmanı yoktu, herkes onu severdi. Sert kayaları yapı taşı elde etmek için kırarlardı, ama o duvar örmeye elverişli olmadığından ona dokunmazlardı. Kum veya toprak gibi çamur veya harç yapmaya yaramadığından, keza kerpiç dökmeye de uygun olmadığından eskiden beri kimse dönüp bakmazdı. Ama çok hafif ve kırılğan olduğundan fizik etkenlere karşı savunmasızdı ve dökülen parçalarını seller kolaylıkla alıp götürüyordu. Demekki, Akkaya'nın zayıf bir yanı vardı ki yok olmuştu. Evet, Akkaya'nın yapısı gevşekti, mermer veya granit gibi katı, tıksız ve atomları kenetli değildi. Çevre koşullarından kolay etkileniyor, dağılıp parçalanıyordu...

Bu hüznü manzara karşısında derin tefekküre daldığımda; yörede yapılan kazılardan elde edilen bulgulara göre, buralarda asırlarca yaşadından sonra, yok olmuş yedi ayrı uygarlığı meydana getiren insanlar ile kayaların hayatları arasında büyük bir benzerlik olduğu sonucuna vardım.

Somut bir gerçek olan, Akkaya'nın yok oluşundan ders almamız gerektiği kanaatine de vardım. Fert fert ne kadar iyi ne kadar güçlü kişiler olursak olalım, birbirimize sınıksız sarılıp kenetlenmezsek Akkaya gibi un ufak olup dağılır ve kaybolup gideriz. Bütün dağınık toplumların, bu arada Kafkas toplumlarının bundan alacakları ibretler vardır. Yazımı Hak aşığı Yunus Emre'nin mısralarıyla bitirmek istiyorum:

"Gelin tanış olalım – İşi kolay kılalım – Sevelim, sevilelim – Dünya kimseye kalmaz".

ADİĞELERDE AİLE EĞİTİMİ

SAYGI ve İSİM TAKMA GELENEKLERİ (I)

Ahmet Hazer HIZAL

← Tavizsiz bir eğitim düzeni.

[“Ç[aler vivune şığasi xasem ğakvo” = Çocuğu evde terbiye et sonra meclise gönder]

-Adiğe atasözü-

“Ebeveyne (anne-baba) mutlak itaat; yaşlılara, bilginlere, thamatelere (toplumu yöneten söz sahibi büyükler), kadınlara saygı Adiğe yaşayışında (Adiğe şı’akle=Adiğe hayat tarzı) belirgin şekilde görülür.

Ahde vefa, doğruluk, konukseverlik, yardımlaşma, şeref ve haysiyete riayet en büyük millî görev ve iftihar vesilesidir. Babaların evlatlarına karşı muamelesi ‘şiddetli’ tabiri ile ifade edilmese bile gayet ciddidir. Bir Adiğe genci babasının huzurunda asla oturamaz, beraber yemek yiyemez, babasının açıkça (başkalrı görecek şekilde) sevgi ve şefkatine mazhar olamaz. Soylu aileler çoğunlukla çocuklarını ‘sütüne’ yanında yetiştirirlerdi.”¹

Bu katı ve tavizsiz eğitim düzeninin sebebi şüphesiz, devamlı istilalara uğrayan vatanlarını korumak üzere askerî disiplinle çocuk yetiştirmektir. Acımasız savaşlar, erkek çocuklarının sert bir terbiye ile erkenden topluma katılmalarını gerektiriyordu. Kız çocukları da şahsiyet sahibi, kararlarını kendi veren, özgüvenli, onurlu, terbiye sınırları içinde özgür bir tarzda yetiştirilirdi. O gittiği her yerde ailesini temsil ettiğinin bilincindeydi. Evlendikten sonra da kendi ‘öz soyadını’ bırakmazdı.

Adiğe ve diğer Kafkas kabilelerine mensup gençlerin, özellikle kızların duruş ve davranışlarında bu durum açıkça görülür. Erkek ve kız çocuklardan aile sorumluluğuna erkenden ve güçleri nispetinde katkıda bulunmaları beklenirdi. Her durumda (mutluluk ve felakette) ‘kendine hakim olma’ mecburiyeti vardı. Çocuğa, bilhassa erkek çocuklara önem verilir, onlara büyük insan gibi davranılırdı. Erkek çocuklar vatani koruyacak müstakbel savaşçılar olarak çok önemliydi. Kızlar, misafir odasında (ailenin diğer fertleri tarafından rahatsız edilmeden) erkek ve kız arkadaşlarını ağırlayabilir. Tertemiz arkadaşlık ilişkileri ömür boyu sürerdi.

Savaşta kendini gösteremeyenlere, yanlış davranışlarda bulunanlara toplumda yer yoktu. Kızlar daima delikanlıları *yiğitliğe* teşvik ederlerdi. Kızların “*ayağa kalkmayarak*” cezalandırdığı bir erkek yok olmuş sayılırdı.

Savaş için toplanılırken, kızlar erkek kardeşlerine ve sevdikleri gençlere atlarına kadar refakat eder, onlara boynuz kadehle **bje/şuate=boza** ikram ederek yolcu ederler ve şöyle derlerdi: [“Vutl’me qıtemiğevqıtej!”=Er isen bizi utandırmazsın!]

↯ Adiğelerde “Atalık” geleneği.

[“Vuzımıyem zeğas”=Kendini sahibin olmayana terbiye ettir]

¹ Met Çınatuko İzzet “Kafkas Tarihi”, İstanbul 1330, s. 316.

-Adiğe atasözü-

Atalık bir nevi süt babasıdır. Yani ona bakıp eğitime ve yetiştirme yönünden babalık ettiği için *Atalık* denilmiştir. Topluma önderlik yapan bazı aileler çocuklarını **pvur** = yetiştirilmiş manevi evlat veya '**kan**' olarak diğer saygın bir aileye emanet ederek 15 yaşına kadar terbiye edilmek üzere orada bırakırlardı. Eğitim programı şunlardan oluşuyordu: beden terbiyesi ve sporlar, güreş, binicilik, silah kullanma, savaş yöntemleri, saldırıda başarılı olmanın yolları, açlık ve yorgunluğa karşı direnç göstermenin usulleri, liderlik ve komutanlık yeteneklerini geliştirme, toplantı ve meclislerde etkili konuşmacı olmanın metorları, vs. Bu eğitim yöntemi eski Spartalıların çocuk yetiştirme yöntemlerini hatırlatmaktadır. Genç delikanlının (kanşav veya kanşavbiy) bu eğitim sonunda eve dönüşü büyük şenliklerle kutlanırdı. Vaktiyle büyük armağanlarla ve şenliklerle *atalığa* teslim edilmişti. Şimdi ise Atalık, onu layık olduğu armağanlarla ailesine teslim etmektedir. Artık iki aile arasında (hatta iki kabile arasında) sarsılmaz bir dostluk kurulmuştur. Atalığın, delikanlı ve ailesi katında hiç kaybetmeyeceği bir yeri vardır. O, ismiyle müsemmadır.

Kırım hanları bu eğitim yönteminden o kadar etkilenmişlerdi ki çocuklarını Adiğe atalıklar tarafından eğitilmek üzere Kafkasya'ya göndermeye başlamışlardı¹.

Hanın veya Han sülalesinden birinin çocuğu dünyaya geldiği zaman derhal özel bir ulakla Adigey ve Kabardey pşlarına (beylerine) haber gönderilir, onlar da bir kurultay toplayarak çocuğun bakım ve terbiyesi ile meşgul olacak sūtanne ve lala-mürebbiyi (bifak[ö] seçmek üzere toplanırlar. Seçim yapıldıktan sonra, çocuğu getirmek üzere 300 kişilik bir süvari kafilesinin refakatinde sūtanne ile mürebbiyi Kırım'a gönderirlerdi. Bahçesaray'da kabile şenliklerle karşılanır, yedi kişilik bir heyet Han'ın huzuruna çıkarak çocuğu teslim alırdı. Çocuk 15 yaşına kadar tam bir silahşör ve devlet adamı olarak yetiştirilir, daha sonra yine 300 atlının refakatinde törenle Kırım'a gönderilirdi. Çocuğa en güzel elbiseler ve mükemmel silahlar verilir, en iyi cinsten bir ata bindirilerek tantana ile Bahçesaray'a Han'ın yanına götürülür, aynı merasim ve nutuklardan sonra büyük şenlik ve ağırlama yapılır, Han atalığını ve dadıyı kendisine manevi akraba ilân eder, 300 atlıya da değerli armağanlar vererek kabileyi yolcu ederdi. Rus istilasından çok önce, Kırım Hanlığı ile Kafkas kabileleri arasında sık sık savaşlar oluyordu. Han çocuklarının Kafkasya'ya eğitilmek üzere gönderilmeye başlamasıyla iki ülke arasında dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri tesis edildi. Cesaretleri, asaletleri, ailevi ve millî gelenekleri ve sosyal nizamlarıyla Adigeler Kırım Hanlarının hayranlığını celbediyorlardı.

Kırım hanzadelerinin veya hanukoların (Adigeler böyle der) Kuzey Kafkasya'da tâlim ve terbiyesi özellikle 17 asırda rağbet bulmuştu. Son devirlerde bu adet kalkmış, Kırım hanzadeleri tâlim ve terbiye için Osmanlı Sarayına gönderilmeye başlamıştır.

Kafkasya'da büyüyen Kırım hanzadeleri ülkelerinde iş başına geldikleri zaman Kırım-Kafkas dostluğunun güçlenmesine önem veriyorlardı. İçlerinden bazıları geri dönmemiş veya taht kavgası yüzünden atalıklarına iltica ederek adiğeleşmişlerdir.

¹ Şövalye Taitbout de Margny'nin "*Çerkes Seyahatnamesi*", çev. Aydın O. Erkan, İstanbul 1996, s. 45-46.

Meşhur Kılıç Geriy¹ de böyle bir hanuko sülalesine mensuptu². Giray veya Girey (Kafkasya'da **Geriy** şeklinde kullanılır) lâkabı çok sevilen bir isim olarak halâ kullanılmaktadır: Şahingeriy / Şahingiray, Dovletgeriy / Devletgiray, Hangeriy Hangiray...gibi.

Atalık kurumu karşılığı olarak Selçuklularda *Atabekler* vardı. Bunlar şehzadeleri eğitip yetiştiren yüksek rütbeli memurlardı ve bu atabekler arasında, zamanla devlet kuracak kadar ileri gidenler de olmuştur. Osmanlılarda ise şehzadeleri yetiştirmekle görevli kişilere "Lala" adı verilirdi.

☞ Kafkas-Adiğe milli insan tipi ve zehirli ideolojiler.

Kafkas kültür ve eğitiminin ortaya çıkardığı karakter:

Yaratıcı Yüce Tanrı'ya saygılı, taassuptan uzak, öğrenmeye ve yeniliğe açık; yaşlılara, kadınlara ve büyüklere gerekli değeri veren; zayıfları koruyan, insana ve insanlığa hizmete hazır, insanlık değerlerini (*tsıfığa*) ön planda tutan, özgüvenli bir kişiliktir. O, her çeşit baskıya karşıdır, yenilmeyi kabullenmez, iddîacı ve mücadeleci (*zenekokal*) dir, sosyal olduğu halde bireyci tarafı baskındır; kimse kimseden aşağı kalmak istemediği ve daima yarış ve rekabet halinde yaşadığı için toplumsal birlik çekişmelere sahne olmuş ve zayıflamıştır. Keza, cevval ve şakacıdır. Allah'ı bile şakacı olarak görür: Thami semerkave yi cıas = Allah bile şakayı sever, anlamına gelen bir deyimdir. Bir çocuğa, 'kimlerdensin' diye sorma şekillerinden biri de şöyledir: Xeti vuripşerah? = kime hizmet ediyorsun? Ona daima ailesine, halkına ve Hak'ka hizmet şuuru verilmiştir.

Adiğa/Adigelik ifadesi, tsıfığa yani *insanlık* anlamında kullanılır. Bu bir ahlâkî özdür ve burada kuru kuruya kendini beğenme, övünme ve kendini kayırma gibi bir espri yoktur. İslam'ın üstünlük ölçüsü *takva* (kendini kötülüklerden sakınma ve iyilikte ileri gitme) ile benzerlik taşır.

Kuzey Kafkas boyları, şeklen hangi dili konuşurlarsa konuşsunlar, muhtevaca aynı insanlık asaletini ve ortak insanlık değerlerini emreden geleneklerle hayatlarını düzenlemişlerdir. Gelecekte, onların *tek millet* şuuru içinde birleşecekleri muhakkaktır. Durmadan körüklenen *mikromilliyetçilik* sadece "halkı bölerek hakimiyetini sürdürmek" politikasını izleyen Rusya'nın yararınadır. Komünizm, yayıldığı her yerde, özellikle de Orta Asya ve Kafkaslarda bu ortak ahlâkî değerleri ve adetleri yoketmek istemişti. Netice itibarıyla *Rus hayranı* bir **homo sovieticus** = sovyet insanı yaratmak amacındaydı. Sözüm ona, "*şeklen millî, muhtevaca sosyalist*" bir kültür yaratacaklardı. Sonunda, insan tabiyatına aykırı bu zalim sistem yıkıldı. Ama yandaşları onun yıkılmasını bir türlü kabul edememişlerdi. Pembe hayal özellikle dıştaki hayranlar nezdinde devam ediyordu. Kızıl kible Moskovaydı, ondan vazgeçmek olamazdı. Solcu, ateist ve sözüm ona ulusçu (!) tipler, geçmişin soylu düzenine *feodal Ortaçağ kalıntıları*

¹ II. Dünyü Savaşından sonra Batılılar tarafından Rusya'ya iade edilen Kafkasyalıların mânevi önderi idi ve onlarla aynı kaderi paylaştı ve Moskva'da idam edildi.

² Dr. A. Soysal "*Kırım Hanzadelerinin Kafkasya'da Tâlim ve Terbiyesi*", **Kafkasya** dergisi, s.2-3, München 1951.

diyerek, ahlâkî değerlerle alay etmeğe devam ettiler. Bu hayalcilerden bir bölümünün henüz vicdanları kararmamıştı. Kafkasya'daki korku verici ahlâkî tahribatı yakından görünce, gaflet uykusundan uyandılar ve dinin millî değerleri koruyucu rolünü müşahade ederek kendilerine döndüler. Diğerleri ise Moskova'da çalan orkestraya uydular. **“Zefede zedoşö, zeşöğö zedevgi** = birbirine benzeyenler birlikte içer, aynı rengi taşıyanlar da birlikte oynar” diye ifade edilen Adıge atasözü böyleleri için söylenmiştir. Güya Rusya'ya itaat edince, herşey düzelecek ve bu yaklaşımla uluslarını koruyacaklarmış!

Herşey önce kalbde cereyan eder.Kafkasya'da kalanlar katliamlar ve zorunlu göçlerle çok zayıf düşmüşlerdir. Şimdi, gereksiz yere kendini kırdırmadan geleceğe hazırlanma zamanıdır. Kalben itaata gelince: Asla! Özgürlüğe aşık bir milletin çocuklarına bu hiç yakışmaz.

Bütün ideolojiler ve doktrinler insanlığın ilerlemesi ve mutluluğu iddiasıyla ortaya çıkmışlardır. Bunlardan pek çoğu zamanla insanları kendisine uydurmaya kalkmış, daha doğrusu insanların bir kısmı fanatikçe bağlandıkları ideolojilerini zorbaca hâkim kılmaya ve insanları ona uydurmaya kalkmışlardır.

Sistem ve programlar insan için olmalıydı. Her felsefe bir nevi gerçeği arama denemesidir. Zaman herşeyi törpüler. İnsanoğlu kendine yarayanları alarak daima gerçeğin peşi sıra yoluna devam edip gider. Bilim ve tekniği insanlık hizmetinde kullanarak daha müreffeh ve rahat bir hayat kurmak mümkündür. Fakat herşeyden önce insanı ıslah etmek, insanın o menfur hâkimiyet ihtirasını ve egoizmini terbiye etmek gerekiyor. Bu da dinî ve ahlâkî değerlerin, ortak insanlık değerlerinin daha ileri bir dünya düzeninde gerçekleşmesiyle mümkündür. Bizim daha insanî bir medeniyete ihtiyacımız vardır. Özgürlük diye, modern dünyanın sadece sapıklık, ahlâksızlık ve inançsızlık bataklığına kapılanlar geçmiş medeniyetlerin içten içe nasıl çürüyüp yok olduğunu akıllarına getirmiyorlar. Büyük şair M. Lermontof (1811-1841) “İsmail Bey” isimli eserinde gerçek bir kafaşlıyı hayranlıkla şöyle ifade eder:

“Ben aldanmıyorum, bu bir Çerkestir. Uzun siyah kirpikleriyle, sık ve çatık kaşlarıyla,kuvvetli bakışları keskin ve mevzun hareketleriyle velhasıl bütün etvar ve endamiyle o özgürlüğe olan iştiağını ifade ediyordu.

● Onun yüzünü, iki dudağı arasında parlayan beyaz dişleriyle genç ve körpe bir sakal süslüyor ve onda mümkün olduğu kadar kendi vatan ve milletin ananelerini taşıyan bir eda ve mâna seziliyordu.

Eğer, boşucu Avrupa medeniyetinin zehirleriyle ve ahlaksızlıklarıyla (bulaşmış) ise felâket... felâket ¹...” (Ahlaken bozulmuş Avrupa medeniyeti, onu ruhen ifsat etmişse, millete yabancılaşmışsa çok yazık!)

Oyuna getirilen sol milliyetçilik (!)

“Bağımsız olmayan bir toplum, kendine biçilen rolleri oynamak zorunda kalır.”

¹ Mikhail Lermontof. “İsmail Bey”, çev. Mehmet Ketey, İstanbul 1946, s. 38.

Dünya üzerinde hâlâ *güç imparatorlukları* ve *menfaat* geçerlidir. Emperyalist güçler kendilerine hizmet edecek unsurlar ararlar. Onları, zayıf düşürmek istedikleri ülkelerde karışıklık çıkarmak için kullanırlar. İdeolojiler mevsimden mevsime değişir ama entrika politikaları değişmez.

Stalin'in "*Leninizmin İlkeleri*" adlı kitabından aldığım şu satırlardaki "*Devrim*", "*Proleterya*" gibi idealist lâfları bir kenara bırakarak bugünün güç imparatorluklarını (sözelimi Rusya, ABD, vs.) göz önüne alalım; politikada sadece *menfaatin* geçerli olduğunu görürüz: "...*millî mesele, devrimin genel meselesinin bir parçasıdır.*"

"Milliyetçiliğin, *burjuvazinin* yedek kuvveti olmasını önleyip *proleteryanın* yedek kuvveti ve müttefiki olmasını sağlamak gerekir)."

"Şüphesiz ki bu *proleteryanın* her millî hareketi her zaman ve her yerde desteklemesi gerektiği anlamına gelmez . Desteklenmesi söz konusu olan millî hareketler emperyalizmi (karşı cephe demek istiyor, AHH.) zayıflatan ve devrilmesini kolaylaştıran hareketlerdir."

"Bazı hallerde parçanın bütün ile çelişmesi mümkündür, o takdirde parça reddedilmelidir. Eğer Rus Proleteryası, eski Rus İmparatorluğunun ezilen halklarının sevgi ve desteğine mazhar olmasaydı Rusya'da devrim galebe çalamazdı ve Kolçak ile Denikin yenilmezlerdi¹."

Büyük Petro da meşhur vasiyetnamesinde aynı taktiği önermişti: "... böylece düşmanlarımız içinde dostlarımız olacak²."

Marazî psikolojiye konu teşkil edecek fanatik tipler için, Adıgöler "*Ne tutarsan sıkı tut, isterse köpek pisliği olsun*" derler.

Hipnoza giren kişilerle, hipnozdan önce duygu ve düşünce bağlantıları kurmak gerektiğini -en azından bir boşluk olmalı- telkinin bu şekilde başarılı olacağını söylüyorlar (Prof. Özcan Köknel'in görüşü). Böylece propoganda ve beyin yıkamanın gençler üzerindeki etkisi -bilimsel olarak doğrulanmış oluyor.

Mânevî değerler bir kere kaybedilirse kolay kolay geri gelmez. Bizim kendi insanî değerlerimize dönmemiz, kendimizi bilmemiz şarttır. Nevarki vahşi kapitalizmin sömürüye dayalı maddeciliği ne de insanı rakamlaştıran zorbalık ve inkârcılık kokan *sol görüşler* insanımıza hayır getirmez. Her iki yol da amacı için her vasıtayı mübah sayar. Paranın şımarttığı geçmişini inkâr eden tipler de militan tipler de halkımıza yabancılaşmıştır. Nazilerin ırkçılığa ve tahakküme dayalı *kendini beğenmişliği* de bizden ırak olsun. Kafkas insanı daima *insanî asalet* ve *insan onuruna saygı* yolunu takip etmiştir.

Bir taraftan dünyada insan toplulukları özüne dönerken, diğer taraftan da sınırlar aşıyor ve *globalleşme* kaçınılmaz şekilde ilerliyor. Temenni olunur ki hem kültürler uzlaşacak hem de özgünlüklerini koruyacaklardır.

¹ J. Stalin "*Leninizmin İlkeleri*", s. 71, 72, 76.

² G. Bouthoul *Politika Sanatı*", İst. 1976, s. 114.

Ümitsiz ve idealsiz yaşanmaz. Biz de ümit ediyoruz ki farklılıklara bir arada yaşama imkânı tanıyan yeni demokrasi anlayışı, çağımızın evrensel insanî değerleriyle birlikte gerçekleşsin. Hukuka saygılı ve özgürlükleri güvence altına alan bir düzen, insanları mutsuz eden kavgalara son versin.

Tuhaf bir millî kayırma

Lidya kiralı Krezüs, Pers kiralı Kurus'a esir düştü. Sard şehri yağmalanırken Krezüs odun yığınları üzerinde yakılarak kurban edilmek üzere hazırlandı. Tam ateş tutuşturulunca, onun üç kere **"Ah, Solon!"** diye bağırdığını duydular. Son deminde acaba ne söylüyordu? Kurus merak etti ve sordurdu, esir kiral şu cevabı verdi:

-Ben çok mutluydum, ordularım, hazinelerim vardı, sarayımda güzeller doluydu. Bir insanın dünyada arzuladığı her şeye sahiptim. "Mutluyum!" dediğim zaman Yunan hakîmi Solon *"son demine gelmeden bu sözü söyleme"* demişti.

Kurus (bu sözlerdeki) hikmeti anladı ve onu çözdürdü, kendine yakın bir yerde oturarak saygı gösterdi. Zamana hiç güvenilemezdi, belki aynı şey kendisinin de başına gelebilirdi. Böylece eski kiral, Kurus'un müşaviri oldu. Krezüs'ten sonra Lidyalılar başka bir şef edindiler ve İran'a isyan ettiler. Kurus bağımsızlık isteyen Lidyalılar için:

-Bunlar devamlı baş kaldırıp hem kendilerini hem de bizi rahatsız edip duracaklar, en iyisi bunları köle olarak satıp kurtulmak, deyince Krezüs *"Kıralım, birdenbire hiddetinize yenilerek eski bir şehri ölüme mahkûm etmemenizi rica ederim. Hem o şehir artık sizin! İnsan kendi malını harap eder mi? Milletimin başı olarak sorumlu kişi bendim, cezamı çekiyorum, isyanın şefleri de cezalarını çeksin. Siz Lidya halkını başıslayın, bir daha size karşı isyan etmemeleri ve tehlike olmaktan çıkmaları için onları silah taşımaktan menedin. Mantolarının altına uzun gömlekler, ayaklarına kadın çizmeleri giysinler; dükkân açsınlar, müzik ve ticaretle uğraşsınlar. Onları bu uğraşlara mecbur edin. Kısa zamanda hepsinin kadın haline geldiklerini ve size karşı isyan etmelerine imkân kalmadığını görürsünüz¹."*

Mahkûm bir millet direnme gücünü kaybetmişse, mânevi köleliğe ve onursuz hayata razı olmuş demektir. Yiğitlik kalbedir, aslanın dişisi erkeği farketmez. Muti olup kurtuluş arayan kölelere ithaf olunur.

Adıgelerde erdem ve eğitimle ilgili atasözleri (Guşî'ejxer):

1. Vi vune şığasi xase ğak[o: *evinde terbiye et, topluma gönder.*
2. Vivune zışığasi xase kvo: *kendini evinde terbiye et, sonra topluma katıl.*
3. Nım yi xabze yipkhum yi bzipkh: *annenin adeti (saygısı) kızın ölçüsüdür.*
4. Ç[aler vine kıçebğeptlaşeme vine kıç[epsk[en: *çocuğu gözüne fazla baktırırsan (şımartırsan) gözüne sığır.*
5. Ha ğatkhaşe kıvotkhon şı ğatkhaşe kıvoştırın: *köpeği çok beslersen ısırır, atı çok beslersen tekme atar.*

¹ Herodot Tarihi, çev. Müntekim Ökmen, İstanbul 1973, s. 48.

6. Ko ş'ümi femlaj; kobzagemi femlaj: *oğul iyi olsa da onun için çalışma, oğul kötü olsa da onun için çalışma.* (Çocuklar için aşırı fedakârlığın iyi netice vermeyeceğini anlatıyor).

7. Şakfo kfoğum hajüyapfujirep: *ava giderken av köpeği terbiye edilmez (eğitimin zamanında yapılmasının gerekliliğini anlatıyor).*

8. Çemi daşxır çö khuna? Çfele daşxır tl'ı khuna? *İnekle birlikte yiyen, öküz olur mu? Çoluk çocukla birlikte yiyen, adam olur mu?* (Adıge âdetinde erkek ayrı yemek yer ve çoluk çocukla fazla haşır neşir olursa laubalilik şeklinde telakki edilir).

9. Çfale mığasem viyğasejişt: *terbiye edilmemiş çocuk seni terbiye eder.* (Çocuğunu terbiye etmezsen, ortaya çıkan olumsuzluklar sana kötü bir tecrübe olur). Peygamberimiz *"akıllı olan, başkalarının başına gelenlerden ders alır, akılsız olan da kendi başına bir dert geldikten sonra dersini alır"* buyurmuştur.

10. Vuzğeguş'orem viricağu, vuzğegirem vuriças: *seni güldüren sana düşmandır, seni ağlatan seni seviyor (demektir).* (Çocukları fazla başıboş bırakıp onları güldürerek oyunda, eğlencede bırakan kişi aslında onlara kötülük yapmış olur. Onları vaktinde disipline edip biraz zorlayan kişi ise ileride rahat etmelerini sağlamış olur).

11. Yitlepq yekfuji, yişeni yişteji: *soyuna çeker, huyunu alır.*

12. Şöm yikfırer, şöm rağakfi: *haddini aşana haddini bildirirler.*

13. Vji yi'orer yedev' vçfe yişfırer şxı: *yaşlının dediğini dinle, gencin pişirdiğini ye.*

14. Guşı'efor Tham yi cağu: *büyük söz Allah'ın düşmanıdır.*

15. Vuzımıyem zeğas: *kendini sahibin olmayana terbiye ettir* (ana-baba ve dede-nine şefkat sebebiyle gevşek davranabilirler, yani merhametten maraz doğar).

16. Çemtlako şkfıe yivkfırep : *inek ayağı bızağıyı öldürmez.* (Anne-baba ne kadar kızsalar da evlatlarına acımasızca vuramazlar)

17. Yi ş'uage (khayır) maçfe yiguxeçf be: *faydası (hayırı) yok, üzüntüsü çok.* (Hayırsız evlatlar için söylenir).

18. Blaner zışıtfırem yekfuji: *kaplandan doğan ona çeker.*

19. Upem naper yixışen: *dudaktan çıkan saygısızlığa sokar.*

20. Thamate remida'orer haretfı: *büyükleri dinlemeyen köpeğin doğurduğu.*

21. Çfım çfehağemi pşha vumuvuf: *yerin dibine düşsen bile başını eğme.*

22. Şıxakfom şıps xekfi: *soylu attan iyi at nesli türer.*

23. Nım mığasev xase teyt: *ana terbiyesi görmeyen, meclise başkan olmaya kalkarmış.*

24. Pkhate pemharer viyeğavnekhuşün: *küçümsediğin adam bir gün seni mahvedebilir.*

25. Vutl'enımı tl'iğfe xetl: *ölümde bile mertlik vardır.*

26. Vumığağeme vumığas, vumğa sağeme vubzaku: *okumadıysan eğitilmiş sayılmazsın, terbiye edilmemişsen dilsizsin* (eğitilmemiş insan ne kadar çok okusa da falsolar ve kendine keşki dilsiz olsa da konuşmasa dedirtir).

27. Bzegeşıtfım nepe göguğuşe key'otl'eşt: *soysuz, yüzünü günde üç defa değiştirir* (soysuza güvenme, her an değişebilir).

28. Tsıfıfıme bğaşf'oheme viğaşf'ojin: *başkalarına değer verirken, başkaları da sana değer verir.*

29. Xapvome vixiya'ojin: *hürmet edersen hürmet görürsün. Viğatlap[eme, vuzğatlepvejın: değer verirken sana da değer verirler.*
30. Vuzde[le[rer kıbde[le[jin: *kendisi için yorulduğun kimse de senin için yorulur.*
31. Yeğag şhakve mıpşej (mığas): *okuyor ama üflemiyor (biliyor ama yapmıyor), okumuş ama eğitimsiz.[kelimenin sonu mığas olursa okumuş ama terbiye edilmemiş anlamı çıkar].*
32. Pşha femiğe şuaşerer, zimik[kıpfiriğe şöşenep: *sen kendini birşeye lâyıy görmezsen başkaları da lâyıy görmez.*
33. Vitl'ime vi'uağ tet: *yiğitsen sözünde dur.*
34. Tl'ır p[atlem yepts[ıjirep: *er olan, (verdiği mühleti) sıçratmaz (yani sözünü vaktinde yerine getirir).*
35. Yeserer psine ugutkhe: *alışık olan (su) kaynağına işer.*
36. Nise vuyemıbzem dene ubze kıvıtirep: *tatlı dil kullanmadığın gelin de sana ipek gibi bir dil kullanmaz.*
37. Pşer yaşı naper yaşefi: *canını satıp şerefini alıyor.*
38. Vji yedev' vç[le ğalaje: *yaşlıyı dinle, genci çalıştır.*
39. Vuşöaşem vuxıyşen, nibem vukıxıyşejin: *kıyafet insanı topluma sokar, açgözlülük toplumdan çıkarır.*
40. Ğuse dey nahi, aş devğ: *kötü arkadaşın iyi silah yeğdir.*
41. Tl'iğençem vudepsevum nahi, tl'iğe zi'em vudek[od: *korkakla yaşamaktansa yiğitle ölmek yeğdir.*
42. Vuztliterem vutlit, vuzğatlap[erem xemnej : *seni sayanı say, sana değer vereni terketme.*
43. P[urem vip[ujın: *bakıp büyüttüğün sana bakar.*
44. Yitlepk şi şizğaziyerer ts[ıfep: *soyunu reddeden insan değildir.*
45. Pşşe şapsığa vune ziharam, şır ğaç[ap[o ziharem pşleş: *kızı gelin evine girdiğinde, atı yarışa girdiğinde bilirsin.*
46. Jim yevbz, ç[er ğegufı: *Yaşlı ile tatlı dille konuş, gence cesaret ver.*
47. Pşşe değı khurep, şüzı değı nah: *iyi kız olmaz iyi kadın olur (kız evlenince belli olur anlamında).*
48. Quayer ts[ınev yafızı, pşşer fıziğev yağase: *peyniri ıslakken sıkırlar, kızı da sıkarak (disiplinle) terbiye ederler.*
49. Şüzabem yibın yep[ıjı tl'ı ğuabem yibın fep[ıjirep: *dul kadın çocuklarını yetiştirir, dul erkek yetiştirmez.*
50. Tl'im iş[ereryi'o tejirop: *yiğit yaptığını anlatmaz.*
51. Xasem yi'orer xabze, xabzem yi'orer bzıpkh: *meclisin dediği töre, törenin dediği ölçüdür.*
52. Yek[urer xabze: *uygun olan töredir. [devam edecek]*

İz bırakanlar...

MET ÇUNATUKO İZZET

(Yusuf İzzet Paşa)

Osman ÇELİK

Met Çunatuko Yusuf İzzet Paşa hakkında yeterli bilgiye sahip değiliz. Ciddi bir araştırma yapılırsa, yakın geçmişte yaşamış bu değerli insanın özgeçmişini daha iyi öğrenebiliriz, diye düşünüyorum. Şu anda elimizdeki mahdut kaynaklarla yetinmek zorundayız.

TBMM arşivinden, merhumun genç yaşta başlayan askerlik hayatının ana hatlarını izleyebiliyoruz.

Meclis Albümü'ne göre, Yusuf İzzet 1876 yılında Yozgat'ta doğdu. 1864'te başlayan Büyük Çerkes Sürgününde Türkiye'ye gelen Met İbrahim Bey'in oğludur. Doğum tarihi, doğduğu yer ve ailesi hakkında verilen bilgiler bu kadardır¹.

Ancak, yukarıda verilen bilgilerden farklı bir görüş daha var. 1917 Bolşevik İhtilalinde anavatanlarını terkederek Avrupa ülkelerine sığınan Kafkasyalıların dönüşümlü olarak Varşova ve Paris'te çıkardıkları "*Gordtsı Kavkaza*" = Kafkasya Dağlıları dergisinde, kaynak gösterilmeden Paşa'nın çok kısa özgeçmişi verilmektedir. Buna göre, ailesi Büyük Kafkas Göçü'nü izleyen yıllarda Bulgaristan'a yerleşmiştir. Yusuf İzzet, Burgaz yakınlarında bulunan *Salihler* köyünde doğdu. Babasının adı Şevkar idi. Doğumundan bir yıl sonra Osmanlı-Rus Savaşı başlamıştı. Anadolu halkının ağzında **93 Harbi** olarak yer eden savaşta Osmanlı Devleti yenildi. Savaşın sonra Berlin'de yapılan barış görüşmelerinde, Rusya'nın "*Hristiyan halka eziyet eden Kafkaslıların Avrupa yakasından çıkarılmaları*" tarzındaki talebi üzerine sözleşmeye bu doğrultuda bir madde eklendi. Bu sebepten *Met Şevkar*, soydaşları gibi ikinci bir göçe daha zorlandı. Anadolu'ya geçti ve Düzce'ye yerleşti².

Görüldüğü gibi her iki kaynağı telif etmek pek mümkün görünmemektedir. Baba adı ile doğum yerleri farklı verilmiştir. Bu farklılığın mahiyetini açıklığa kavuşturacak bilgilere sahip değiliz. Bunlar öylesine birbirlerinden uzak görüşler ki şu veya bu bu şekilde yorum bile yapılamaz. İki kaynağın birleştiği üç nokta var: Yusuf İzzet 1876 yılında doğmuştur. Çocuk denecek yaşta babasını kaybetmiştir. Bu yüzden ilk ve orta tahsilini Darüşşafaka'da yapmıştır.

Öksüz kaldığında ailesinin durumu nasıldı? Annesi sağ mıydı? Kardeşleri var mıydı? Veya çevresinde yakın akraba düzeyinde kimler bulunmaktaydı? Onu Darüşşafaka'ya kim yerleştirmişti? Bütün bu ayrıntılar hakkında keza bilgimiz yoktur.

Sefer E. Berzeg'in "*Kafkas Diasporasında Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü*" adlı kitabında "*Met Çunatuko Yusuf İzzet*" başlığı altında bilgi verilmiştir. TBMM Arşivinden yararlanan yazar, özel arşivinde bulunmasına rağmen "*Gortzı Kavkaza*" dergisinin sözü geçen sayısında verilen bilgilerden yararlanmamış ve her iki kaynak arasındaki çelişkiye dokunmamıştır. Yozgat'ta doğduğunu, babasının Met İbrahim olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Sanırım, ele alınan kişiler arasında özel bilgi verdiği için bu ayrıntıya girmemiştir³.

Sefer Berzeg'in bu görüşüne ben de katılıyorum. O sadece bir asker değildi, aynı zamanda mütefekkir bir yazardı. Osmanlı Devleti'nin en hareketli son döneminde cepheden cepheye koşan Paşa'nın nasıl düşünüp, araştırıp yazabildiğini açıklamak kolay değildir, mutlaka incelemeye değer.

¹ TBMM Albümü-Ankara.

² Gordtsı Kavkaza- Ekim 1932, sayı: 33, s. 20, Varşova

³ Sefer E. Berzeg- "Kafkasya Diasporasında Edebiyatçılar ve Yazarlar Sözlüğü", Samsun 1995.

Kaynak yetersizliği sebebiyle bazı karanlık noktaların kalabileceğini peşinen ifade ederek Paşa'nın kısa özgeçmişini yazmaya devam etmek istiyorum.

Yusuf İzzet ilk ve orta tahsilini Darüşşafaka'da ikmal ettikten sonra 29 Nisan 1894'te Mekteb-i Harbiye'ye girdi. 18 Ağustos 1896'da süvari teğmeni rütbesiyle okulunu bitirdi. Bir yıl sonra üsteğmenliğe terfi etti. Başarılı bir öğrencilik hayatı olmuştu. Her alanda göz dolduran bir kişiliğe sahipti. Kısa bir kıta hizmetinden sonra Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne seçilenlerin arasına katıldı. 18 Ocak 1900 tarihinde "Kurmay yüzbaşı" rütbesiyle orayı da başarıyla bitirdi. Hemen ardından, Erzincan'da bulunan IV. Ordu emrine verildi.

Yusuf İzzet'in meslek hayatı, öğrencilik hayatı kadar parlaktı. Kısa zamanda rütbeleri birer birer kazandı. I. Dünya Savaşı sırasında, 30 Haziran 1915'te tümgeneralliğe yükselterek kolordu komutanlığı görevi verildi. 7 Eylül 1916'da I. Kafkas Kolordusu, 6 Aralık 1917'de de 14. Kolordu komutanlığı görevini üstlendi.

Sözün burasında, resmi kayıtlara geçmeyen ve Paşa ile ilgili bir olayı anlatmak istiyorum. 1965 yılı ortalarında üniversiteyi bitirmiş, askerlik görevimi de tamamlamıştım. İlk görev yerimi belirleyecek kur'da kısmetime Erzurum Orman Bölge Müdürlüğü çıktı. Sözü geçen Bölge Müdürlüğü de Erzincan Orman İşletme Müdürlüğünde çalışmamı uygun gördü.

Daha mesleğin başında, bir il merkezinde çalışacağımı düşünerek sevinmiştim. Nevarki durum öyle değilmiş. Yöneteceğim Orman Bölge Şefliği Bingöl'ün Kiğı ilçesine bağlı Çeme nahiyesi köylerini içine alan sağır bir vadiden ibaretti. Kuzeydoğudan gelen Peri Suyu vadiyi ikiye bölüyor, Kelhaç Boğazında yamaçlardan inen toprak, kum ve çakıl taşlarını sürükleyerek yoluna devam ediyordu. Peri Suyu'nu yan derelerden gelen azgın çaylar besliyordu.

Peri Suyu vadisini çevreleyen dağların eteklerinde tespih dizisi gibi sıralanmış yirmi kadar köy vardı. Bunlardan ikisi Çerkes köyü idi ve vadinin en iyi yerinde kurulmuşlardı. Buna rağmen onlara acıdım. Her iki köyün sakinleri ile tanıştıktan sonra, nezaket kurallarına uyarak "Ne işiniz vardı buralarda?" dedim, "oturacak başka yer bulamadınız mı?"

Karapolat köyünden Ahmet Ağa mahcup bir ifadeyle gülümsedi, "sorma" dedi ve ardından ekledi:

-Met İzzet Paşa Seferberlikte, iki köyün halkına tezkere vererek onları Maraş'a gönderdi. Savaş ve sonrası dönemde 15 yıl kadar Göksun civarında oturdular. Sonunda büyüklerimiz, bu yüksek vadiyi özledikleri için geri döndüler.

Hadisenin mahiyeti şöyleydi:

İzzet Paşa'nın kolordusu Cephe'nin güney kanadında bulunuyordu. Paşa, muhtemel gelişmelere karşı önlem almak amacıyla, arkasında ve boş olan sağ tarafında keşifler yaptırdı. Bu sırada iki Çerkes köyünün varlığını tespit etti. Köylerin önde gelen kişilerini yanına çağırırdı. Bulundukları yeri boşaltmalarını, güneye doğru gitmelerini söyledi. Olacakları biliyormuş gibi ilave etti:

- Savaşı kimin kazanacağı henüz belli değil. Allah göstermesin, biz yenilir de geri çekilirsek ayak altında kalırsınız.

Nitekim, Paşa'nın dediği oldu. Türk Ordusu Sarıkamış'ta ağır kayıplar vererek geri çekilmeye başladı. Güney kanadı oluşturan Türk birliklerini takibeden bir Rus kolordusu, Çat üzerinden gelerek Peri Suyu Vadisi'ne girdi. Fem Suyu'nu izleyerek Erzurum-Erzincan karayoluna indi.

İhtilalden sonra Çarlık Rusyasında tam bir anarşi hüküm sürmeye başlamıştı. Rus olmayan milletler, bağımsız olma ümidiyle ayağa kalkmışlardı. Bolşeviklerle Çarlık yanlısı güçler birbirleriyle kıyasıya vuruşuyorlardı.

Bu hengâmede Kafkasya'da dört bağımsız devlet kuruldu. Rus tehlikesine en açık olan, 11 Mayıs 1918'de bağımsızlığını ilan eden Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Devleti idi. Bu gencecik devlet hem çarçı güçlerin hem de kızılların tehdidi altındaydı.

Bağımsız Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Hükümeti'nin isteği üzerine, İstanbul Hükümeti Yusuf İzzet Paşa'yı 8 Ağustos 1918'de Kuzey Kafkasya Hükümeti nezdinde askeri temsilci olarak görevlendirdi. Bu, sıradışı bir görevdi. Nevarki, uzun sürmedi. Osmanlı Devleti yenilerek mütareke imzaladı. Mütareke şartlarına göre, bu sırada Kafkasya'da bulunan Türk Ordusu'nun buradan çekilmesi gerekiyordu.

Çekilme, her iki taraf için de hüznü oldu. Kafkaslılar Türk Ordusu'nu sevinçle karşılamışlardı, çekilirken gözyaşlarıyla uğurladılar.

Yusuf İzzet Paşa Kafkasya'dan dönünce, Bursa'da bulunan 14. Kolordu komutanlığına atandı. Bu görevdeyken, İzmir Yunanistan tarafından işgal edilince, Millî Kuvvetler'in örgütlenmesi için gayret gösterdi. Öteyandan, Mustafa Kemal'in başkanlığında kurulan Ankara ile İstanbul Hükümeti arasında denge unsuru olmaya çalıştı.

Buhranlı günler yaşanıyordu. Anadolu yer yer işgale uğramıştı, halk perişandı. Mustafa Kemal bütün bu zor şartlara rağmen, halk desteğine dayalı millî bir yönetim tesis ederek bağımsızlık mücadelesine girişmek istiyordu. Bu amaçla 2 Temmuz 1920'de milletvekili/halk temsilcisi seçimi yapıldı. Yusuf İzzet Paşa da aday olmuştu ve Bolu milletvekili seçildi. 10 Temmuz 1920'de meclise katıldı.

Paşa, Millet Meclisi seçimleri için hazırlık yaptığı günlerde, İstanbul'da gıyaben yargılanmış ve mahkeme tarafından "Kuva-yı Milliye adı altında çıkarılan fitne ve fesadın hazırlayıcıları ve teşvikçilerinden olduğu" gerekçesiyle (aynı iddiayla yargılanan 15 kişiyle birlikte) idama mahkûm edilmişti. Bu karar Padişah tarafından 15 Haziran 1920 tarihinde onaylanmıştı. Mamafiyh Anadolu'da, Ankara hükümeti nezdinde sözü geçen mahkeme kararının geçerliliği yoktu. Ancak, görevlerinde son derece titiz ve hassas olan Yusuf İzzet Paşa'yı derinden üzmüştü. Olayların akışı ve yapılması gereken işlerin yoğunluğu üzüntüsünü unutturdu.

Yusuf İzzet Paşa herşeyden önce bir askerdi. Milletvekili olmasına rağmen, 23 Temmuz 1921'de Sincanköy'de kurulan "Garp Cephesi İhtiyat Grup Komutanlığı" na atandı. Ardından, Yunan taarruzunu karşılamak üzere Sakarya gerisinde hazırlıklar yapılırken, ileri hattaki 3 grubun komutanı olarak görevlendirildi. Sakarya Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra Garp Cephesinde yapılan yeni örgütlenme sebebiyle Meclis'teki görevine döndü.

Nerede olursa olsun hizmet aşkı içindeydi. Bu özelliği sebebiyle Meclisin en aktif üyeleri arasında yer alıyordu. Aynı zamanda cephedeki vaziyeti inceliyor, Meclis'teki komisyon ve kanun çalışmalarına katkıda bulunmak için canla başla çalışıyordu.

7 Ekim 1921'de Millî Savunma Komisyonu'na seçildi. Bu dönem içinde altısı gizli oturumda olmak üzere Meclis kürsüsünde onaltı kere konuşma yaptı. Keza, genel kurula sunduğu iki kanun teklifi, kabul görerek kanunlaştı.

Paşa, Bursa'da bulunan 14. Kolordu Komutanı iken, 1919 yılında evlenmişti. Eşi, aydın bir kadın olan, Çerkes asıllı yazarlarımızdan Hayriye Melek Hunç Hanımefendi idi. Ülke ve toplum en kötü günlerini yaşıyordu, bu sebepten huzurlu bir evlilik hayatları olmadı.

Yusuf İzzet Paşa henüz genç olmasına rağmen, sağlığı bozulmuştu, yorgundu. 15 Nisan 1922'de 46 yaşında iken Ankara'da hayata veda etti. Çok yakında gerçekleşecek olan Büyük Zaferi ve Millî Kurtuluşu göremedi. Sivil-asker büyük bir kalabalık tarafından TBMM önünde düzenlenen törenden sonra Hacı Bayram Camii'ne götürüldü ve orada kılınan cenaze namazından sonra aynı Cami'nin avlusuna defnedildi.

Mustafa Kemal Paşa, cenaze defin işlemlerinin yapıldığı günlerde cephede bulunuyordu. Eşine gönderdiği 19 Nisan 1922 tarihli telgrafla başsağlığı dileğinde bulundu ve hissiyatını şu sözlerle dile getirdi: “Yusuf İzzet Paşa, bütün hizmet hayatında namusu ve liyakatıyla temayüz etmiş, Millî Mücadele’nin ilk günlerinden itibaren vatanın istiklali için yorulmak bilmeyen bir imanla çalışmıştır.”

Yusuf İzzet Paşa, yukarıda da değindiğimiz gibi yoğun askerlik hayatına rağmen, sosyal ve ilmî çalışmalarda da bulunmuş, ilginç eserler ortaya koymuştur. Fevkalade derin bir araştırmayı gerektiren tarihî eserlerini cepheden cepheye koşan bir insan olarak nerede, nasıl ve ne zaman kaleme aldığını anlamak son derece zordur.

Sefer Berzeg kitabında, merhumun sosyal faaliyetleri ve eserleri hakkında doyurucu diyebileceğimiz ölçüde bilgi vermiştir. Bunlara ilave adecek yeni bir bilgimiz olmadığı için aynen aktarmayı yararlı buluyorum:

[“ Met Çunatuko Yusuf İzzet, anadili adigece ve türkçeden başka almanca, fransızca ve rusça biliyordu. İstanbul’da Genelkurmay’da görevli bulunduğu 1908-1909 yıllarında “Çerkes İttihat ve Teavün Cemiyeti” nin kuruluşuna, özellikle de alfabe ve tarih komisyonlarının çalışmalarına aktif olarak katılmıştır. 1915-1919 yıllarında Kafkasya’daki askerî görev ve eylemleriyle bağlantılı olarak “Kafkasya İstiklal Komitesi”, “Türkiye’de Şimâlî Kafkasya Siyasî Göçmenleri Komitesi” , “Şimâlî Kafkas Cemiyeti”, “Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti” gibi Kafkas göçmen örgütlerinin çalışmalarında da görevler yüklendi “Qhuaze (1911-1914)” ve “Diane (1920)” dergilerinde Kafkasyalıların kültür sorunları ile ilgili yazıları yayımlandı. Tarihle ilgili eserlerinde ileri sürdüğü tezlerin bir kısmı bugün hayli tartışılabilir nitelikte olsa da, bunlar Kafkas tarihi bakımından büyük önem taşımaktadır. En önemlisi ise bu araştırmaların ordugâhlarda, cephelerde ve mücadeleler içinde geçen kısa bir yaşama sığdırılmış olmalarıdır.

Met Çunatuko Yusuf İzzet Paşa’nın başlıca eserleri şunlardır: **Tarih-ül Kafkas** (Kafkas Tarihi, İstanbul 1914), **Kadîm Kafkasya ve Kafkasya Bosforu** (Bosforus Kimmerien) **Hükümeti ve Abhazya** (İstanbul 1918), **Kadîm Trakya’da Serake Nam-ı Diğer Çerkes** (İstanbul 1918). Bunlardan **Tarih-ül Kafkas** adlı eseri Abdülhamid Galip Huştoko tarafından Arab diline çevrilerek Kahire’de ve Amman’da (1918) yayımlanmış, Rus diline de çevrilmiştir.

Met Çunatuko, 1915-1918 yılları arasında **Evrikalarım** (Bulduklarım)-**Kafkas Tarihine Zeyl** başlığıyla ve cüzler halinde şu eserlerini yayımlamıştır: ‘**Hititler Hangi Milletin Ecdadıdır**’, ‘**Hommer Kimdir, İlyada ve Odissede ve Kadîm Yunanistanda Çerkesler**’, ‘**Meşhur Amazonlar Yani Cengâver Kadınlar Çerkes Milletindendirler**’, ‘**El-yevm Avrupanın Cihet-i Muhtelifesinde Sâkin Çerkesler**’, ‘**Çerkes Milletinin Kadîm Keltler Binaenaleyh Fransa Belçika ile Kısmen Avusturya, İtalya, İskoçya, İngiltere ve İzlanda Ahali-i Asliyesiyle Irken Münasebeti**’...”].

15 Nisan 2000 tarihi, Yusuf İzzet Paşa’nın ölümünün 78. seneyi devriyesi idi. Bu vesileyle onu bir kere daha saygıyla hatırlıyor ve kendisine Allah’tan rahmet diliyoruz.

KÖYLERİMİZİN YAŞLARI

Mızılani İsmayıl

Yeryüzündeki yerleşim yerlerinin yaşları, o civarlarda bulunan arkeolojik buluntuların kaç yaşında olduklarına göre hesap edilir. Mesela, bu türlü eski yerleşim yerleri arasında Semerkant’ı, Roma’yı, Erivan’ı, Novgorod’u sayabiliriz. Bizim yerleşim yerlerimizin yaşlarını ise Çarlık Rusyası ile Sovyet Rusya’nın arşivlerinde bulunan yazılı belgelere göre

hesaplıyorlar. Bilime uymayan bu yöntem, bizim tarihimizi elimizden çalmaktan başka bir şey değildir.

Meseleye ilmi yöntemlerle yaklaşarak gerekli kanıtları ortaya koyacak olursak şu hususları vurgulamak zorundayız:

1. İnsanoğlu bizim topraklarımızda ne zamandan beri yaşamaktadır? Bilim buna şöyle cevap veriyor: İsa'dan 10-12 bin yıl önce, Yukarı Çegem'de Kala Tübü adı verilen yer ile Laşkuta köyünün yukarısındaki mağaralarda insanlar yaşamıştır. Bunlardan sonra, bizim en eski cedlerimiz olan tayfalar <Kurgancılar > İsa'dan 3-4 bin yıl önce Nalçık çevresindeki yerlerde hayat sürmüşlerdir.

2. BILLIM Köyü 5 bin yıllıktır. Bizi bu kanaate götüren deliller; köy civarında yapılan kazılarda ortaya çıkarılan arkeolojik buluntular (ev temelleri, örenler ve başka buluntular)dır. MÖ. 3 bin, 2 bin ve 1.5 bin yıl önce, bu köyün çevresinde insanların yaşadığına dair izler vardır. Maden kazarak onu eritip çeşitli eşya ve kapkacaklar yapmışlardır; hububat yetiştirmişlerdir. Hububatlarını taş tekne içinde bir başka taşla ezerek, öğütürerek un haline getirmişlerdir. Taşdan, bronzdan bıçaklar, ufak tefek aletler yapmışlardır. Eski devirlerden kalan harabelerdeki ev kalıntıları, mezarlık kalıntıları, mezarlar ve diğer arkeolojik deliller bizim ileri sürdüğümüz yıl sayısını teyid etmektedir.

3. HABAZ Köyü 2800 yıllıktır. Habaz yakınlarındaki "Amankol" adı verilen yerde bulunan eşyalar, MÖ. VIII. yy'a aittir. Keza altmışlı yıllarda, köyün garajlarının bulunduğu mahalde bulunan eşyalar, orta zamanlardan kalan mezarlardan çıkarılmıştır. Bütün bunlar Habaz köyünün en eski yerleşim yerlerimizden biri olduğunu kanıtlamaktadır.

4. ÇEGEM Köylerine 3500 yıl olmuştur. Aşağı Çegem'de Bağıvul denilen sırtta, İsadan 1.5 bin yıl öncesine ait kurgan höyüğü bulunmaktadır. Burada bulunan eşyalara göre, insanoğlu zamanımızdan 3500 yıl önce Aşağı Çegem havalisinde yaşamaktaydı. Sarmatların zamanında (III. yy.) , Bulgarların zamanında (VIII-XII. yy.) buralarda yerleşim yerleri mevcuttu ve kesintisiz bir hayat devam edip gelmiştir.

Yukarı Çegem'de ise MÖ. VII-V. yy'lardan başlayarak insanların yaşadığına dair izler vardır. Aynı şekilde MS: VIII-XIV. yy.'da da yoğun bir hayat sürüyordu ki bu sonuncuların Bulgarlar oldukları bilinmektedir.

5. HOLAM Köyü 800 yıllıktır. Halk, yaşadığı yerlerde din adamlarına çeşit çeşit mekânlar, mabetler yapmayı her zaman ihmal etmemiştir. Bu türlü dinî yapılar ve mabetler, yerleşim yerlerinin yaşlarını tespit etmekte en değerli kanıtlardır. Malkar bölgesinin Holam köyünde XII. yy.'dan kalma, Hristiyanlara ait bir kilise mevcuttur. Bu kilise yapılmadan önce de civarda insanların yaşadıklarına şüphe yoktur.

6. Yukarı Malkar Köyüne 3400 yıl omuştur. Sözü geçen köy, bizim en eski köylerimizden biri olmasına rağmen, burada yüzyılların derinliklerinden gelen kanıtları ortaya çıkaracak olan arkeolojik çalışmalar henüz yapılmamıştır. Bununla beraber, kısa zaman önce Şarıfçık adı verilen dağ geçidinin yakınındaki kayaların altında saklanmış bronz eşyalar bulunmuştur. Bu buluntuların yaşlarının 3400 yıllık olduğu, bir başka ifadeyle MÖ. 1400 yıllarına ait olduğu hesaplanmıştır. Ele geçirilen eşyaların içinde, bizim atalarımızdan kalma, bronzdan mamül **cavorun kalak** (kürek kemiği) de yer almaktadır. Bu bronz kürek kemiğinin eklem yerinde bir delik olup fal bakıcı kişi onu boynuna asarak taşımış olmalıdır. İnsanların kültür varlığı olan bu türlü aletlerle fal bakabilmeleri için, çok uzun bir zamanın geçtiğini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Bunlardan başka, sözü geçen köylerin civarlarında orta zamanlardan kalma evler, kaleler, mezar yerleri, türbeler... pek çoktur.

7. Karaçay Bölgesinde yer alan İNDİŞ, UÇKULAN, HURZUK, KARTCURT isimli köyler de en az 2800 yıllıktır. İndişbaşı, Uçkulan, Hurzuk ve Kartcurt köylerinin civarlarında, MÖ. VIII. yy'da yaşayan Kimmerlere ait oraklar, kamalar, baltalar, saltalar(balyozlar), dizginler bulunmuştur. Orta zamanlarda ise Zelençuk, Teberdi, Ullu Kam ırmaklarının kıyılarında çeşitli köyler kurulmuştur.XIV-XVII. yy.'larda bu köylerin yanında kaleler ve keşeneler (anıt mezarlar) de inşa edilmiştir. Bu sebepten, Karaçay bölgesinde bulunan mezkûr köylerde hayat, 2800 yıldan beri kesintisiz bir şekilde sürmektedir.

Bahsettiğimiz Karaçay illeri, yurtları çok eskiden gelmektedirler. Bunlar, halkımızın ne zamandan beri buralarda yaşadığına şahadet etmektedirler. Kıyaslamak için ele alacak olursak, komşu halklarımızın yaşadığı topraklarda (Kabartay'ın kastedildiği anlaşılıyor, ç.n.) XVI-XVII. yy.'dan ötesine ait tek bir harabeye rastlanmamıştır. Buna, arkeolojik araştırmalar şahittir.

[Miñitav-1995, sayı:I, Nalçık]

Sürgün anıları...

KARA TRENDE YOLCULUK

KUDAYLANI Muhammat

1944 yılının Mart ayı. Yük taşıyan vagonun içi görülmemiş derecede soğuktu. Rendelenmemiş tahtalardan yapılmış peykelerde kadınlar ve güçsüz ihtiyarlar hısım akraba, konu komşu grupçukları halinde görünüyorlar. Bazıları bohçalarını, torbalarını

başlarına koyarak tahta peykelere uzanmışlar. Ekserisi ise çıplak tahta zemin üzerine oturmuşlar, üzerlerinde elbiselerinden başka birşeyleri görünmüyor. Hepsi de sessiz sedasız, içlerinden inleyen bir durum arz ediyorlar. Ah, birileri bir söz etseydi, tek bir söz söyleseydi bu karanlık vagonun içi aydınlanıverecekti! düşüncesiyle, köşede büzülüp: "Bir şey söyleyiniz, söyleyiniz bir şey!" diye boğuluyordum. Bu soğuk manzara beni dışımdan değil içimden titretiyormuş gibi geliyordu. Kendi kendimden biraz uzaklaşıp başkalarının sıcaklığına sokuluyorum, ama bir türlü ısınamıyorum.

Henüz akilbaliğ olmamış esmer oğlan, nereden bulduysa, bir çuval toprağı vagonun ortasına yayarak, üzerine de bir çinko kap koyarak ateş yakmaya çalışıyordu. Bu yokluğa, bu gönül yıkılmışlığına aldırmayan ak sakallı bir ihtiyar da huşu ile namaz kılıyordu. Namazını bitirip iki eliyle aksakalını sıvazladıktan sonra ellerini iki yana açarak Allahu Ta'ala'ya niyaza başladı. İki elini açarak uzun süre dua ettiğine bakılacak olursa, bu yaşlı adam sadece kendisi için değil, milleti için de yakarıyordu. Bir genç kadın da kucığında ağlayan çocuğunu sakinleştirmeye çalışıyordu. Meme vererek de, eline ekmek parçası tutuşturarak da uğraşsa bir türlü teskin edemedi. Çocuğu, taşı-ağacı kemirerek çoktan çok ağlıyor, bir türlü durmak bilmiyordu. Kadın, belindeki önlüğünü çıkararak çocuğu ona sardı ve vagonun ortasında iyiden iyiye tutuşmakta olan ateşin yanına gelerek yere çöktü. Ateşin sıcaklığı vurmaya başlayınca çocuk hemen sakinleşti. Pencereden sızan yağmur damlacıkları gibi gözyaşları durulmaya başladı. Çok geçmeden ağlamayı bırakıp küçük buruncuğu ile havayı içine çekerek yavaş yavaş iç çekmeyi sürdürdü. Sonra, elindeki ekmek parçasını yeme isteğiyle ağzına doğru götürerek, sevimli yumuşak yüzünde henüz kurumamış gözyaşlarına dokundurup minik elini aşağıya bırakıverdi. Ekmek parçası ateşin kenarındaki toprağın üzerine düştü. Kadın, çocuğunu uyatmaktan çekinerek yavaşça yere uzandı ve ekmek parçasını toprağın üzerinden alıp üfledikten sonra çocuğun sarılı olduğu önlüğün içine koydu.

Uyku, açlığı da soğuğu da altesederek çocuğun idaresini ele almış görünmektedir. Bu zavallı bebek, "düşman yakaya yapışırken, kurt da paçayı tutuyor" dedikleri gibi öz yurdundan sürülerek çıkartılmıştır.

Bu çocuk dünyaya yaratıldığı gün, onun alınına ne yazılmış olabilir? Bu sadece Büyük Allah'a malumdur. Şimdi ise, sıcaklıkla birlikte vagonun demir tekerleklerinin sesine bölünerek gitmektedir.

Vagonun tam ortasına gelerek, yüzünde ısırap çizgileri belirmiş yaşlıca bir kadın, edepli bir ifadeyle cemaatin dikkatini kısa bir süre kendi üzerine çekti.

- Bacılarım, kardeşlerim, sizlerden bir dileğim var: Ulu Allah'ın takdirine sığınarak, kendi kendinize moral vererek, aramızdan biri vefat edecek olursa, ağlamamaya çalışınız. Siz ağlarsanız bu mel'un necisler bunu fırsat bilip ölüleri evsiz, köysüz, sahipsiz bir yerde vagondan dışarı fırlatıp yola devam edeceklerdir. Hiç olmazsa, bir mola yerinde, usûlüne göre olmasa da toprağa gömmeye imkânı bulabiliriz. Canım-gözüm kardeşlerim, sizlere ömür, yine bir ihtiyarımızı kaybettik! dedi...

Ben ırkılarak o namaz kılan yaşlı adamın bulunduğu yere baktım, çevresine göz gezdirdim, ama yerinde yoktu...

... Bu manzaraları gözlerimle görerek, bu sözleri kulaklarımla işiterek dolanıyordum. Düşünüyorum da: "Ey, benim acı çeken uysal halkım, senin gördüğün felâketlerin hepsini yazmaya bir insanın gücü yeter mi?!" diye, kendi kendime soruyorum.

İşte, çok az bir sürede, bir vagonun içinde bizzat işiterek, görerek yaşadığım ve unutamadığım yarım saatlik zamanım. Tam 13 yıl boyunca bütün halkımın çektiği acıları varın siz hesap edin!.. **[Mijitav- 1994, sayı: 3-Nalçık] o**

ÇEÇENYA GÜNÇESİNDE KURŞUN VE GÜL

000(((

Ah, ettikçe yüreğim Kafkaslara yürüyor!
Kafkaslarda feryat var, kan dağlara yürüyor.

Kafkasların özgürlük türküsünü söylemek
Bize düşmez, bilirim bizimkisi şevk vermek,
Böyle öykü yazmaya mürekkep değil kan gerek,
Okumaya, duymaya insanda vicdan gerek.
Azatlık yokuşunda çatala düşer yürek,
Can verir binlerce can, hürlüğü düşleyerek.
Sökülünce yürekler, damar damar bedenden
Azatlığın bedeli yürekse, alın... benden.

Bu savaşın bir ucu Kars, Iğdır, Ardahan'dır,
Düşün, titre ve ürper, uyan, uyar, uyandır.
Uğrunda vereceğin, eni sonu bir candır,
Şimdi yaşatmak için ölünecek zamandır.
Kalbimi yırtı yırtı haykırışım isyandır,
Onların öldüğü yerde yaşadığım hüsrandır.

Yüreğin çatalına gül atmak bize yetmez,
Kurşun yoksa güllerin bini bir para etmez.

Ölümünden korkulur mu, korkmalı yaşamaktan,
Vatanında vatansız, yersiz yurtsuz kalmaktan.

Azatlığın bedeli para değil kandır, kan!..
Bedeli ödenmeli, vatan olmalı vatan!
Uyan artık milletim, bu ölüm uykusundan!
Önceden anlamalı, sonradan ağlatılmadan!

Kafkasları kan bastı ey Avrupa neredesin?!
Sen hâlâ Endülüste bıraktığım yerdesin!

Yürek yoksa ölmeye yürek nasıl dayansın,
Biz ayakta ölürüz, sürünenler utansın!

Ağladığım ağlamak sustuğum susmak değil,
Uğrunda kan döktüğüm vatandır, toprak değil!
Vatanında onursuz yaşamak, yaşamak değil,
Onuruyla ölenin ülkesi tutsak değil!
Ölmeyi biliyorsak zulüm bize hak değil,
Gelecek özgür günler, o günler uzak değil!

Yüreğim insan yüklü, sanmayın ki durgunum.
Ben kıyama yürüyen DUDAYEV'e vurgunum!

Unutma gülüm;
Ölmesini bilene ölüm yaşamaktır,
Öldürülen her ÇEÇEN bin kez hayat doğurur!

Umut BULUT

Yeni Neşriyat...

NARTLAR (Asetin Halk Destanı)

Osman ÇELİK

[Nartlar "Asetin Halk Destanı"- çev.: Kayhan Yükseler - Yapı Kredi Yayınları Kâzım
Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi Nr: 29 - İstanbul 1999 - İsteme Adr.: Yapı Kredi Plaza E-Blok
Manolya Sk. 1 Levent 80620 İstanbul - Tel.: 0212 280 65 55]

Birçok okuyucumuzun bildiği gibi *Nart Destanları*, Kuzey Kafkasya Halklarının
ortak ürünüdür. Binlerce yıllık geçmişi vardır. Bu uzun süre içinde her halk grubu
kendine özgü katkılarda bulunmuştur.

Nitekim, kitabın önkapak içinde bu hususu belirten kısa bir açıklama
yapılmıştır. Aynen vermek istiyorum.

“Nart Destanı’nın -pek az rastlanan bir biçimde-belirli bir ulusal kimlik-le özdeşleştirilemez oluşu, onu Kuzey Kafkas halklarının ortak bir ürünü, keza bir “Kafkas mitolojisi” haline getirmiştir.

Bozkırlardan sualtı uygarlıklarına, yeraltındaki “Ölüler ülkesinden” tanrıların gökyüzündeki mekânlarına uzanan bir coğrafya üzerinde Nartlar yurtsever, savaşçı ve korkusuz ama bir çocuk saflığındaki sevgi dolu kahramanları; bilge ve güçlü kadınları; paylaşımcılığı, konukseverliği ve görkemli törenleriyle geçmiş bir zamanın özgün yaşamışlığını günümüze yansıtıyor.

Nart Destanı, köle olarak yaşamak yerine ölümü göze alarak gökyüzündeki tanrılarla savaşacak denli özgürlüğüne düşkün bir halkın öyküsü...”

Kitabın *sunuş* ve *önsöz* bölümlerinde eserin nasıl ortaya çıktığını görüyoruz.

Asetin Nart Destanı, ünlü Asetin dilbilimcisi Vaso İ. Abayev tarafından derlenmiştir. V.İ. Abayev, N.G. Djuseyev, R.A. İvnev ve B.A. Kaloyev’den oluşan bir heyetçe yayına hazırlanmıştır. Rusça ilk baskısı, SSCB Bilimler Akademisince 1957’de Moskova’da yapılmıştır.

V.İ. Abayev ile B.A. Kaloyev tarafından kaleme alınan önsözde, Destan hakkında bilgi verilmiştir. Verilen bilgiler arasında doğruluğu kabul edilebilir yönler olduğu gibi tartışmaya sebep olabilecek varsayımlar da bulunmaktadır.

Önsözün ilk paragrafında olumlu kabul edebileceğimiz bilgiler şunlar:

“Kadim zamanlarda Kuzey Kafkasya halklarınca yaratılmış ve yüzyıllar boyu şekil bulmuş Nart eposu; Oset, Kabartay ve Abazalar arasında geniş olarak yayılmıştır. Bir destanın kesin ulusal çizgilerle sınırlandırılmayarak birçok halkın malı olma özelliği az rastlanır bir olaydır.

Nart eposunu ve genellikle Asetin söylencelerini, içerik zenginliği ve sanatsal değeri bakımından *Ilyada*, *Odysseia*, *Roland Şarkısı* ve *Kalevela* gibi dünya kültüründe yerini almış yapıtlarla aynı kefeye koymak mümkün.”

Zorunlu olarak tartışma yaratacak bilgiler de şunlar:

“Nart eposunun kronolojik doğuşunu ve gelişim evrelerini salt bir doğrulukla belirlemek şimdilik mümkün değildir. Ayrı ayrı olarak yapılan birçok analiz, destan konu ve motiflerinin çok eski İskit efsanelerine dayandığını ve İ.Ö. VIII-VII. yüzyıllara kadar uzandığını göstermektedir. Öte yandan İ.S XIII ve XIV. yüzyıllarda Moğollarla olan ilişkilerin, Nart Destanında izler bıraktığına kuşku yoktur.”

*

MALKARCA ARKAIK KELİMELEK

TAVMIRZALANI Dalhat

Anadillerini çok iyi bilen bazıları: “*Bilmemek de ne söz, Malkar dilini kim bilmez*” deyiveriyorlar. Vaktiyle, genç zamanımızda biz de kendimizi öyle sanıyorduk. Ancak, bizim anadilimiz sandığımızdan çok daha zengindir. Bunun böyle olduğuna, son yıllarda yayımlanan edebî eserler, Kabartay-Balkar İlmî Araştırmalar Enstitüsü tarafından yapılan folklor ve dil araştırmaları şahitlik etmektedir. Son zamanlarda, dilimizin unutulup giden sözcüklerini toplamaya çalışıyorum. Bizzat topladığım bazı sözcükler ile okuyucularımı tanıştırmak istiyorum. Bu sözcüklere kitaplarda pek rastlanmaz.

Bunlar, edebî eserlerimize giremedikleri gibi büyük yazarlarımızın kitaplarına da girememişlerdir. Kıyameti andıran soğuk bir günde: “Oy, canım, **dommu** (çiğnenmiş tahıl sapı, toman-Y N.) salamdan kalın salıp kiy, ansı inirge keç kellikse, **tozğak** (fırtınanın savurarak toz haline getirdiği kar-YN.) ayaklarını buzar ” şeklinde söylenen tipik dağlı deyimini anlayamadan kalabiliriz. [Yazar, listesinde **dommu** ve **tozğak** kelimelerinin anlamını verememiş-YN.]

Arkaik kelimelerimizden oluşan kısa sözlüğü sunuyorum:

Aguna tönçekten(üçayaklı boza kabı) biraz küçük iki saplı kapkacak.

Avgin güz sonunda geç kırılan kuzu yünü, yamçı için iyi hammaddestir.

Ankurt bankrot.

Anırçak at eyerinin kaidesi.

Arafla evin çatı iskeletini kurmak için kullanılan uzun ağaçlar, "İlkiçle" diye de söylenir.

Atılanıv boza piştikten sonra mayalanarak sulanmaya başladığı hal, bundan sonra süzülerek biraz daha dinlenmeye bırakılır.

Ahtigeri çadır.

Aşhı değirmen taşının buğday dökülen yerine konulan tahta kürekçik. Konulan buğday bitmek üzereyse "**aşhısına tüşdü** = son taneler tahta kürekçiğe kadar indi" denilir.

Aşıkla iki öküzü birbirine bağlayan ilmik. Bir ucundan çekince hemen çözülmesi için yapılır.

Batsfadin mal mülk toplayıp karın doyurma telaşıyla uğraşan insana: "Batsfadının ne eterik bolur = bu kadar malı mülkü ne yapacak" derlerdi.

*

Burada Nart destanının, Kuzey Kafkasya dışından geldiği ve göçebe kültürü kaynaklı olduğu yolunda bir zorlama vardır. Fransız bilimadamı J. Dümezil de benzer iddialar ortaya atmıştır.

Nart destanının anakaynağı konusunun tartışmasını, bu alanın uzmanlarına bırakıyorum. Ben, eserin iyi ve faydalı bir çalışma ürünü olduğunu söylemekle yetineceğim.

Nart destanı, manzum, diğer bir ifadeyle şiir tarzında söylenmiş ve yazılmıştır. Asırlar boyu sözlü edebiyata konu olmuş, şairler ve halk ozanları (aşıklar) tarafından nesilden nesile aktarılmıştır. Halk kitleleri de bu olaylara tanıklık etmişlerdir.

Asetin Nart destanı da manzum olarak derlenmiştir. Muhtelif bölümler halindedir. Her bölümün bir başlığı vardır: *Borenin Düğünü-Devlerin Savaşı- Satananın Doğuşu-Sosriko Ölüler Ülkesinde ... gibi*. Bölümler başlıbaşına ayrı bir hikâye değildir. Nart destanını meydana getiren olaylar zincirinin bir parçasıdır.

Manzum bir eseri tercüme etmek zordur. Bu zor işi başaran değerli dostum Em. Alb. Kayhan Yükseler Beyefendiye kutluyorum. Böylesine değerli bir çalışma ürününü türkçeye çevirdiği için de ayrıca teşekkür ediyorum. o

Başdüger bir çeşit kapı sürgüsü.

Başbiyke yüksek ve taşlı yerde yetişen çalı çırpı, sadece geyikler çiğner.

Beşbarmak yenilen bir nevi ot. Beş damarı vardır ve yükseklerde yetişir.

Bedev aşırı semiz, aşırı besili.

Beltemir değirmenin üst taşına dayalı ve alttaki parmaklıkları bir arada tutmaya yarayan demir. Parmaklıklara su döküldükçe Beltemir adı verilen mil de dönmeye devam eder ve taneler öğütülür. Buna **köçer ağaç** da denir.

Bidiş çavdar, unu su kaldırmadığı için makbul sayılmaz.

Biyke bodur ve çok budaklı çırpı. Çok sert bir ağaçtır.

Biylik araba boyunduruğunun en kalın yerine verilen isim.

Beçey / Meçey iki-üç çift öküzü bir birlerine bağlayıp çekme eylemine verilen isim.

Bişma kel, saçlı olmayan.

Bireklev hayvanlara yem su verme.

Buduvar hayvanın zayıfı, arığı.

Burmala kangal halinde toplanmış barsaklar, rule halde barsaklar.

Bilturma hayvanların severek yedikleri sarı başlı bir ot.
Bıçıl iğnenin gözünde kalmış iplik parçacığı.
Cağılğan / jağılğan mıdı ? gebe mi? (inek için kullanılır).
Calçı / jalçı çüy iki ağaç aleti bir birine tutturmaya yarayan ağaç çivi.
Canazat / janazat malı, mülkü, çoluk çocuğu ile azatlık alma, kölelikten kurtulma.
Cegine / jegine dağların çıplak yamaçlarında yetişen koyu mor renkli bir bitki, yemek için kullanılır.
Cavbasha / javbasha yağlı peynir ile tereyağını karıştırarak yapılan bir çeşit katık.
Ciki - jiki kökü patates yumrusunun bir tarafından girip bir tarafından çıkan bir ot.
Cora / jora boza birisinin şerefine içilen boza.
Cumukul / jumukul güz sonunda olgunlaşan ve frenk üzümüne benzeyen bir meyve.
Cıllık / jıllık içiv mecûsi inançlarına bağlı devirlerde tanınmış zengin aileler, her yıl toplanarak, usta bir kişiye dilek yaptırdıktan sonra, herşeyin diledikleri gibi olması için tanrıya yakarma amacıyla yaptıkları törende toplu halde boza içerlerdi ki bu birlikte boza içme eylemine verilen isim.
Cırım / jırım teşgiç kayış üzerine yuvarlak delik açan zimba.
Cıngart / jıngart insanı kendine yaklaştırmayan ürkek hayvan, ürkek, yabani.
Dargan ana sütünden erken ayrılan çocuk veya memeli hayvan yavrusu.
Dariykat tarikat.
Dibildirik ince kılıf, ince kabuk, ince yaprak.
Dumadılan iki analı bızağı.
Duñ küçük sap demetçığı. Karaçaycada *esans* anlamına da gelir.
Düger kızığın iki yanağını birbirine bağlayan sürgü.
Gadey yağda pişirilen simit yapmak için yoğurulan hamurdan simit hazırlanıp pişirilirken en sonunda normal bir simit büyüklüğünde olmayacak kadar az bir hamur kalırsa bunu da küçük bir simit yapıp en küçük çocuğa verirler ki buna **gadey** adı verilir, küçük simit, simitçik demek.
Gadeli küçük bodur ağaçlarda yetişen ve yaban mersinine benzeyen bir yabani meyve.
Gajors Holam-Bızınrı taraflarında derinin kenar çıkıntılarına verilen isim. Malkar taraflarında buna **baços** adı verilir.
Gappar birbirine tutunarak büyüyen şey. Ağaçlarda ve çalılarda çok görülür.
Gavel güz sonunda veya bahar başında yağın karla karışık bunalıcı yağış. *Galey açtıttı*: karla karışık yağış bunalttı.
Gefkin önlük.
Gözen yiyecek içecek saklanan yer, kiler.
Gibir üstü donmuş, altı toz halinde olan kar. Böyle karda yürümek çok zordur.
Gizi yeni doğmuş domuz yavrusu.
Gilâña insanın cildinde birden bire çıkan çıban veya çıbancıklara verilen isim.
Ginan karasapanın bir parçası.
Gırholu yenilen bir nevi bitki kökü
Gola on kucak arpa bağlamına bir gola denir. Orakla biçilmiş tahılın on bağlamı.
Goppa normal ayak ve çanakdan büyük bir çeşit ağaç çanak. Toparlık dolgun yüzlü olanlara da **goppa** lakabı verilir.
Gosta küçücük adam, cüce.
Gota mutfak rafının kancasına asılı duran ve çok amaçlı kullanılan sepetçik.
Gubjolu arabanın tekerini çıkarmadan önce alta konulan destek, kırıko (kriko).
Gujdar geyik sürüsünün başçısı, önder erkek geyik.
Guza araba tekerleğinin parmaklarından her biri.

Gumuk evin damına yayılan toprağı sıkıştırmaya yarayan bir alet. Bir tarafı geniş bir tokmağa benzer, tutmak için de sağlam bir sapı vardır, bununla toprak sıkıştırılır.

Guluk ev saçağının altını dolduran şey.

Guruñ çüy öküz boyunduruğunu arabanın okuna ekleyen demir .

Gıbbıl tulumun küçük deliğini (altını) bağlamak için kullanılan ve deriden yapılan bağ.

Gıydarın buna **aravun** da denir, pulluk demiri, soku anlamına gelir.

Gıfınla kırık kemiği oynatmadan tutmak için tahtacıklardan veya alçıdan yapılan atellere bu isim verilir. **Gıfın** = atel.

Güñ mısırdan yarma yapmak için kullanılan alet, el dinki.

Gâhinik baharda yağmurun ardından ilk çıkan taze ot, taze çimen.

Gılğın baldırana benzeyen bir bitki, saplarından kaşık sepeti yapılırdı.

İyer tohum at eyerinin bir parçası.

İlivan merkebe semer yerine konulan eğri ağaççık.

İşimel (ışimel) içi boş ve borucuk şeklinde büyüyen ot. Bu türlü otların kalın ve sağlam olanlarından flüt yapılırdı. Tiz ve hoş bir ses çıkarır.

İşhildi yaban mersini.

Kapa köyden uzakta ve yola yakın küçük taş kulübe, tulluk, ba'matlık.

Kelepen cüzzam hastalığı, lepra.

Kerti ulan cesur, yiğit, zayıfların yardımına koşan genç adam, gerçek delikanlı.

Kefi delinmiş tuluma konulan yama; yama derileri içeriden ve dışarıdan çomakçıklar yardımıyla sıkıştırılarak sızıntı önlenir, yani özel bir yama şeklidir.

Közü değirmenin aksamından biri.

közürtüyme eskiden bayan gömleğinin yakasına yerleştirilen gümüş veya fildişinden yapılmış düğmeye verilen ad.

Köpçek değirmen aksamından. Karaçaycada eyer yastığı anlamına da gelir.

Köteget beyin yağcısı, kış yalayıcısı.

Kire tahıl yığını, çeş.

Kıştek eskiden iç gömleğin tere maruz kalan koltuk altı bölümlerine ilaveten konulan dörtgen şeklinde bez.

Koka çocuk dilinde **el** anlamına gelir.

Kulmu 1. Ensenin en kalın yeri, 2. Bozanın dibe çöken yoğun kısmı. Eskiden çarıklık deriyi **kulmu** ile ıslatıp oğmak suretiyle yumuşatırlarmış.

Kurmu tasmalık materyalin tüylerini gidermek için yapılan işlem. Bilek kalınlığında bir ağaç alınır, bir ucu ikiye yarılr, tasmalık deri bunun içine geçirilir, elle yarık ağaç sıkıştırılarak deri dışarı çekilirse tüyler sıyrılıp düşerler.

Küşlev / küçlev birinin bir şeyini alıp üzerine yatma, iade etmeme.

Kırdık ot kayada yetişen ot. Yaban mersinine benzeyen türü, ilaç yapımında kullanılır, çeşitli hastalıklara iyi geldiği söylenmektedir.

Küres tulumu zedelemekten taşımak için ağaç kabuklarından veya saplardan yapılan bir nevi sepet.

Kürme ağaç düzelten alet, sürme.

Kayın taş güzelce yontularak ocağa yerleştirilen taş.

Kan saban adam öldüren kişinin kan parası (diyet) yerine ölünün varislerine verdiği tarla, arazi.

Kançav çene altında, koltuk çukurlarında, boynunda vs yerlerinde çıkan çıban.

Kojan çana büyük kızağın arkasına bağlanan küçük kızak.

Kopaları otu arabaya yüklerken oluşan köşeler. Subayların apoletlerine de bu isim verilir.

Kujganiy sarı renkli meyveleri mayıs ayında olgunlaşan bir yabani meyve ağacı.

Kulda kesek halinde kazılıp çıkarılan toprak parçası, kesek.
Kufu demir kafes, demir ihata.
Kıdı anız üzerinde aynı yıl içinde yetişen ot.
Kılavuz insan çıplak bacağını ateşe tutarsa bir kırmızı, bir beyaz, bir ala renge bürünür ki bu hadiseye **kılavuz** adı verilir.
Kimbold dokuma tezgâhıyla ilgili ip.
Kıçı kırlarda, arpa ve darı tarlalarında kendiliğinden biten, küçük taneli bir bitki. Bu bitkinin taneleri karıştırılarak buğday öğütülürse, unundan iyi hamur olurmuş.
Lappır / lippir ot ölçeği. Bir lappır beş demete denktir. Altı lappırdan bir ot öbeği, otuz öbekten de bir ot yığını yapılır.
Luvaşı ince ağaçları veya sırtıkları birbirine bağlayıp çekme eylemine verilen ad.
Makaştan kökü çok derine giden, başı da uzun ve dik büyüyen bir nebat. Kökü yenilirmiş.
Mans atının yanında taşıdığı uzunca meşin ip. Kemere benzer, ama ondan uzundur.
Mantsav mal zenginliği.
Matsi kedi yavrusu. *Kıştik matsilerin alıp ketdi*: kedi yavrularını alıp gitti.
Martinkal esrik atın, azgın atın kafasını istenilen yöne çevirmek için gеме eklenen şey, kantarma.
Mezde beş yıl sütle beslenmiş etlik öküz ya da at. Kendini öven zengine de bu lakap verilir.
Mekem misafirin misafirlik itibarı.
Meske çiftlik evinde yiyecek ve kapkacakları koymak için yapılan örgü raf.
Meçel avruv bir çeşit hayvan hastalığı. Buna yakalanan hayvan ayakları üzerinde duramaz, tıp dilinde quadraparezi denilen durum.
Mildev / mindev bir lokma, küçük parça, azıcık, bir yutumluk.
Milt buzun üzerine yayılan su donarsa, bu esas buzdan önce erir ve buz parçacıkları da suyun içinde yüzerler. Buzun üzerinde bulunan ve buz parçacıkları içeren suya **Milt** adı verilir.
Mişav hüznü, üzgün, durgun adam.
Muşhu Çınar ağacının dış kabuğu.
Mıkayak Tarlalarda yetişen sarı çiçekli ve zararlı bir ot. Kuru tohumları zahireye karışırsa, böyle tahıldan yapılan unun ekmeği acı olur.
Miljivuk turpa benzeyen bir bitki.
Mirdi koyun sürülerinin yattıkları yerlerde biten taze ot. Hayvana yedirmek iyi değildir, derler. Türkçede *çirik* adı verilir. Bu terim, daha ziyade bataklıklarda yetişen otlar için kullanılır.
Mirdiuvard hayvanı kurt yese de insan yese de geride bir iz kalır ki buna **mirdiuvart** denir, türkçede **partal** adı verilir.
Nanay çirkin, gösterişsiz, beceriksiz. Güzel çocuklara nazar deymesin diye bu kelimeyi isim olarak verenler de vardır.
Napça bel kemerinin gümüşten yapılan aksesuarları.
Oyto Şavurdut suyunun yukarı akarında bulunan belirli bir taşın yanında eskiden piknik yapılmış, buna zamanla **oyto taş** adı verilmiş. Kelime anlamı **yankı** demektir.
Ongu damızlık, tohumluk.
Ömürbayan otobiyografi, hal tercemesi, özgeçmiş.
Öretalkı deriyi yumuşatmak için kullanılan ve sert ağaçtan yapılan bir alet.
Örhom bodur bir ağaç türü, yapraklarının şifalı olduğu söylenir.
Pıpin çalı tabiyatında bir bitki. Sarı meyveleri olup kalb hastalığına iyi geldiği söylenir.
Sazin taşı yerinden kaldırmak için kullanılan, demir veya sert ağaçtan yapılan bir alet.

Sulduŗŗuĉ k p r n n altına yerleştirilen aŗaĉlardan her biri.
Sap bir nevi hububat  lĉeēēi.
Sayav d ēme iliēēi aĉılırken kullanılan kemik iēēe.
S m r boza süzmek iĉin kullanılan kevgir.
Siyrekki yüzeyden akan, sathi, derin olmayan, ince.
Silpi akarsu boylarında yetişen yararsız bir bitki.
Sulŗurēan Konuşma g ĉl ē  yapan ve azaların hareketini tahdit eden bir çeşit hastalık.
Sıkırlav k peēēin yalakta yal yemesi.
Sırvut ĉiti  rd kten sonra, daēılmasını önlemek iĉin örgülerin altını ve üstünü saēlamlařtırma işi.
Sırv urduk kızıēēın kısımlarını birbirine baēlamak iĉin kullanılan özel d ē m şekli.
Sıyatav (Sıya-Tav) Malkarlıların Kazbek daēına verdikleri isim. Yakışıklı erkek iĉin de kullanılır: sıya-tav kibik=Kazbek daēı gibi.
Takka-Talav malı mülkü gereksiz yerlere saĉıp harcama, har vurup savurma anlamına kullanılır. "Takka-talav etti=ĉarĉur etti" demek.
Talavur etiv zorbalıkla birinin malına mülküne el koyma.
Talkı deriyi yumuşatmak iĉin kullanılan bir alet.
Talŗurun hayvanların ot veya saman yerken beēenmeyip geride bıraktıkları artıklar, buna karaĉayca **mulŗar** da denir.
Tatuya daēların tepelerinde yetişen şıfalı bir bitki.
Taŗaran bambu, hint kamışı.
T ten kendir türü bir nebat. Eskiden bu bitkinin elyafından ip, urgan gibi şeyler yapılıyordu.
Temengi at eyerinin dizleri aşındırmaması iĉin pantolonun dizlerinin üzerine konulan yastıkĉık.
Telĉe kasılma hastalıēēı, tetanos.

***T nĉek**  ĉ ayaklı, iki saplı iri boza kabı.
Tiyēēiĉ dokungaĉ, kılavuz  makĉık. Eskiden Kur'an  ērenilirken  ērenciler kelimelerin yerini kaybetmemek iĉin k ĉ k ve süslü bir  makĉıkla kelimenin altına dokunurlardı ki buna **tiyēēiĉ** adı verilirdi.
Tozēan ayın sisten, dumanıdan iyice saēilemediēēi durumunu ifade etmek iĉin kullanılır: **tozēan ayĉa**: görünemeyen ay gibi, bozbulanık anlamında.
Tobulēu daē diplerinde yetişen, dalları kırbaĉ sapı olarak kullanılan bir aēaĉĉık.
Tokalaş ot öbeklerinin altından filizlenen taze otlara verilen ad.
Tolan yarım toplanmış ot dizgini.
Tolēak gebe kadın aşermesi.
Tompuv uzaktan görünen gölge, silüet.
Tostuēan "iĉ, iĉ!" diye sıkıştıran.
Turuş aēaĉ eskiden duvar  rerken dikine konulan aēaĉları kavileştirmek iĉin üzerlerine ĉakılan aēaĉ veya tahta.
Tutuya daēların zirvelerinde yetişen şıfalı bir bitki.
Tuzsunēan t p kokusuz, sütlü bir şıfalı bitki.
Tuŗamilik koyun etinin yaēından çıkan yaē parĉacıkları, etin üzerinde bulunan yaē.

[Minŗitav-1993, sayı: 6, Nalĉık]

ηηη
Karaçay Halk Edebiyatı Araştırmaları...

BEŞİK CİR

Bellâv bellâv böleyim,
Bala seni hayırını köreyim.
Lâyây lâylây lalıkğa,
Esen çıkğın balaçığım caylıkğa.
Cayıklanı igileri küz bolur,
Kütgen koylarını sanları
Ceti miñ da cüz bolur.
Balaçığım carılını toydurğun,
Konağına kısır koyla soydurğun.
Ülüşümü örge salıp koydurğun.
Ol a tura turup but bolsun,
Seni karğağanla barı tüp bolsun.
Közleri da toymaz kibik cut bolsun.
Bellâv bellâv bölümtar,
Bolmasın meni senden kölüm tar.
Küren tadtsın balaçığım kabağıñ,
Altındandı caşçık seni sadağıñ.
Bellâv bellâv balaçığım böleyim,

Otovuñda seni aşhı kelin köreyim.
Sadağıñı ak kümüşden bavı bar,
Katırını ala cibek bavı bar.
Ol da canım, ortasından bölünsün,
Kelinçigim otovunda körünsün.
Beşik bavıñ bolur seni kancaldan,
Allah saklasın balañ seni acaldan.

Azamatgeriyni Beşik Cırı

Azamatgeriy hanıbiz,
Hanıbizğa kurman canıbiz.
Arbaziñda altın terek ornalsın,
Tamırları Taşlısırttan karasın.
Bulçukları culduzları sanasın,
Azamatgeriy han atlı,
Seni atıñ uçhan kuştan kanatlı.

[Bu beşik cırları Dudalanı Mahmut Türkiya'da bilgenleden tırılup cazğandı. Alay a Azamatgeriy atlı beşik cırını tolusun tabalmağandı.]

MACİR

Oy, mektap üyle, kökbaşla. Tübünñde mamuk töşegiñ,
Alada okuğan köp caşla.
Allah bıla senden tileyme,
Sen meni tilep bir başla.

Çeget içine karasam,
Anı içinde börü bar.
Macirni süymey neteyim,
Anı közüñde nürü bar.

Men Koban suvğa barğanma,
Ah tülkü çıkdı allımnan;
Tügü kızıldı kanından,
Seni süyeme canımnan.

Üsünñde dariy cuvurğan.
Anı içinde bolğa ed
Oy, Allah bizge buyurğan!

Tübünñde seni toru atıñ,
Boynurñda altın sağıatıñ,
Sırma kümüşden bavı bar.
Oy, maña kimni davı bar!

Süygenim minip keledi,
Karabaşları acirge.
Sanlarıma kimni davı bard,
Kesim keteme Macirge.

Oy, kökge bulut urğanlay, Abıçar atan, noh anan
Sora cerge şatır kurğanlay, Eşik allında toñanan.
Kاتیна түşүп kalğa em, Anam, kurmanın bolayım,
Sen kesin canız turğanlay. Ariv Macirge barayım.

SOLTAN HACI

Oy oyulğandı Ullu Teberdini köpürü,
Coyulup baradı endi, carlıları ökülü.
Seni küreşgeniñ Haci, biz carlılağa cer
üçün,
Coyulup barasa Haci, kerti namıs üçün, bet
üçün.
Oğarı çaskarından kaynap çıkğan karasuv,
Söleşgen sözleriñ zakonğa colğa caraşuv.
Ol karasuvda çabakla oynayla,
İt oruslula bizni etibizden toymayla,
Kesin asırağan amanla seni koymayla.
Tutup iydile seni Armavirge suvukğa,
Ne hata etgeneñ, ol sahtiyançı kumukğa,
Cavum işansın Çokuna kibik katın cuvukğa.
Katınıñ Kâbañan saña cılay cerni kazadı,

Keliniñ Mekkâñan, teyri, künnen küñge
azadı.
Seni çaşın Tuvğan, patçañğa tariğiv
cazadı.
Sen ketgenli Haci, açña konmaydı
summağa,
Sen ketgenli Haci, kişi çıkmaydı duvağa,
Sen ketgenli Haci, kişi barmaydı
cumağa,
Camağat üçün kişi işlemeydi arağa.
Oy Haci, Haci, Allah boluşsun coluğa,
Medal tağılsın üsündegi aba tonuğa.
Haci, sav kaytırsa, bizni elibizni kalası,
Allah etmesin seni, cavlarını tabası.

[Dudalanı Mahmut, Macir bıla Soltan Hacini cırını bu varyantların, Ankarada közüvünde cazıvğa
köçürgendi.]

Alıntı...

KAFKASLARDA RUS-AMERİKAN SAVAŞI

Dr. Ertan EFEGİL*

Moskova'daki bombalama olayları ile Dağıstan'da gerçekleştirilen askerî müdahaleyi bahane ederek Çeçenistan'a vargücüyle saldıran ve yayılmacı emeller güden Rus yöneticilerinin gerçek amacı "Çeçenistan'da tam hakimiyet kurmak"tan çok ötedir. Aslında Ruslar, Çeçenistan'a saldırarak, bu bölgeyi yeniden hakimiyet altına almayı, Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde askerî ve siyasî baskı kurmayı istemekte ve bölge kaynaklarını, kendi kontrolü olmadan dünya pazarına sunacak *Trans-Hazar Doğal Gaz* ve *Bakü-Ceyhan Boru Hatları* 'nın hayata geçirilmesini engellemeyi amaçlamaktadırlar. Bu emellerin gerçekleştirilmesi halinde, Rusya kendisinden ayrılmak isteyen ve Batıyla ilişkilerini her geçen gün artıran Orta Asya Devletlerini yeniden kendi liderliğinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) çatısı altında bir araya getirebilecektir. Bölge devletleri ve kaynakları üzerindeki hakimiyetini devam ettiren Rusya İran, Çin, Hindistan ve Irak ile stratejik ilişkilerini artırarak, hem ABD karşısında kendi gücünü yeniden sağlayabilecek hem de dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin

* Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyesi.

büyük bölümünü manipüle edebilecek güce sahipolabilecek ve uluslararası arenada diğer devletleri de kendi kontrolü ve etkisi altına alabilecektir.

Rusya'yı bu senaryoya iten temel sebeplerden birisi ise 1997 sonrasında Amerikan Yönetimi'nin Orta Asya'ya karşı uygulamaya başladığı politikasıdır.

Amerikan planı

Bağımsızlıklarını kazandıkları günden 1997 yılına kadar ABD, Orta Asya ve Kafkasya devletlerine temkinli yaklaştı. Daha çok bu devletleri, insan hakları ve demokrasi konularına öncelik vermelerini isteyen ABD bu dönemde, sözü geçen devletlerin liderlerini ülkelerinde otoriter rejim uygulamakla ve insan haklarını ihmal etmekle suçladı.

Fakat 1995 yılından sonra, gerek amerikalı bilimadamlarının ve gerekse uluslararası amerikalı petrol şirketlerinin baskılarına maruz kalan II. Clinton Yönetimi, 1997 yılında, bölgeye karşı tutumunu değiştirerek, dört maddelik dışpolitika önceliklerini açıkladı. Böylece Amerika, ekonomik ve politik çıkarlarının farkına vararak " *idealist prensiplerden!* " uzaklaştı.

Amerikan yetkililerce açıklanan dışpolitika önceliklerine göre, ABD'nin gündemindeki Orta Asya merkezli planı şöyleydi: Bir yandan bölge devletleri demokratikleşme konusunda kurumsal adımlar atarken, diğer yandan Rus kontrolü olmaksızın doğalgaz ve petrol kaynaklarını "doğu-batı ekseninden" dünya piyasalarına sevkedeceklerdi. Bu aşamada, uluslararası Amerikan petrol şirketleri Amerikan yönetimince finansal ve siyasî açılardan desteklenecektir. Ayrıca doğu-batı ekseninden akan doğalgaz ve petrol kaynaklarının sevkiyatının güvenliği de sağlanacaktı.

Sahip oldukları yeraltı kaynaklarını güvenli şekilde ve Rus kontrolü olmaksızın dünya piyasalarına aktaran bölge devletleri, ekonomik kalkınmalarını sağlayacak ve dolayısıyla bu ülkelerde siyasi istikrar sağlanacaktı.

Kendi bağımsızlıklarını ve egemenliklerini sağlamlaştıran bu devletler, sorunlarını barışçı yollarla çözerek, "bölgesel entegrasyona doğru" hareket edecekler; Batılı ve diğer devletlerle ekonomik işbirliği içine gireceklerdir.

Rusya'nın endişeleri

Bu planın hayata geçirilmesine olanak sağlayacak adımların atılması üzerine, Rusya, bu durumdan ve dolayısıyla Amerikan planından açıkça rahatsız olmaya başladı.

Çünkü Rus yöneticilerine göre, Hazar kaynaklarının tümüyle kendi kontrollerinden çıkması demek, Rusya'nın bir daha o bölgeye "egemen statüsüyle" geri dönememesi ve bölge kaynaklarından faydalanabilmesi için diğer batılı firmalar ile eşit statüde ticarî rekabete girişmesi demektir.

Rus yöneticilerini bu senaryoya iten sebep, gelişmelerdi. Ruslar, uluslararası batılı petrol şirketlerinin Amerikan desteğinde projelerini gerçekleştirme aşamasına geldiklerini görüyorlardı. Örneğin, Bakü-Ceyhan petrol boru hattının, Hazar petrollerini dünya piyasalarına akıtacak nihai güzergâh olduğuna karar verildi. Trans-Hazar doğalgaz boru hattına ilişkin alım anlaşması da Mart 1999 tarihinde taraflarca imzalandı. Konsorsiyumu oluşturan şirketler, transit ülkeler ile resmî görüşmelere başladı.

Ayrıca, bu iki projenin sevkedeceği doğalgaz ve petrol kaynakları, Rusya'nın taze para akışını sağlayan Avrupa pazarına akacaktı ve bu hatlardan Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan petrol ve doğalgaz kaynakları da sevkedilecekti.

Amerika, ticarî alanda atağa geçerken, uzun süredir bölge devletleri ile ilişkilerini arttırması yönünde NATO'yu teşvik ediyordu. NATO ile "Barış İçin Ortaklık"

anlaşmalarını imzalayan bölge devletleri, batılı ülkelerin desteğiyle kendi (ulusal) ordularını kurmaya başladılar.

Son olarak, bölge devletlerinin batılı devletler ile ekonomik ilişkileri her geçen gün Rusya'nın aleyhine olacak şekilde artıyordu. Batılı şirketler, Orta Asya ve Kafkasya devletletlerinde, petrol ve doğalgaz sektörlerinin yanı sıra, diğer ticarî sektörlerde de faaliyet içindeydiler. Böylece, batılı devletler ile bölge ülkeleri arasındaki dış ticaret hacmi ve oranı artış trendi gösteriyordu.

Rusya'nın Amerika'yı engelleme girişimleri

Bu nedenle, Rusya çeşitli girişimlerde bulunarak, Amerika'nın planını engellemeye çalıştı. Orta Asya, Kafkasya ve Hazar petroleri konusundaki Amerikan – Rus savaşı, aslında bir devletin parçalanmasıyla ve yok olmasıyla son bulmayacaktır. Çünkü Amerika, 1997 yılında açıkladığı dış politika önceliklerinde, özellikle Rusya'nın, bölge kaynakları üzerindeki etkisinin azalmasını ve batılı uluslararası petrol şirketleri ile eşit şartlarda mücadele etmesini isterken, aynı zamanda toprak bütünlüğü korunan, batılı devletler ile işbirliği içine giren ve dolayısıyla yayılmacı çizgiden uzaklaşmış bir Rusya'dan yanadır. Çünkü Rusya, halen dünyayı birkaç kez yok edebilecek nükleer ve konvansiyonel silahlara sahiptir. Rusya'nın dağılması halinde, toplu imha gücüne sahip bu silahların, kontrol altına alınması mümkün olmayan grupların eline geçmesi ihtimal dahilindedir. Ayrıca, Rusya'daki küçük grupların sağımsızlıklarını kazanmaları, diğer gruplara da örnek olabilir. Zaten Orta Asya, Kafkasya ve Rusya Federasyonu etnik açıdan karmakarışık bir haldedir. Bu nedenle, Rusya'nın parçalanması demek, bölgenin daha büyük bir kaos içine sürüklenmesi demektir**.

Olasılık dahilinde olan diğer bir tehlikeli sonuç ise 1991 yılından buyana büyük ivme kazanan "İslâmî Akımlar"ın güçlenmesi ve bölgeye hakim olması anlamına gelmektedir. İran ve Suudî Arabistan gibi teokratik devletlerin, batılı devletlerin çıkarlarına aykırı şekilde, bölge üzerindeki hakimiyetleri dolaylı şekilde artacaktır***.

Bu endişelerden ötürü, Rusya'nın toprak bütünlüğünü savunan ABD, islâmî ve ayrılıkçı grupları teşvik etmemek için, Çeçenistan krizinde sessiz kalmayı tercih etti.

Fakat bu durum, Amerikan yönetiminin, Rusya'ya, bölgede yeniden hakimiyet kurması için mücadele edeceği anlamına gelmemektedir. ABD'nin, Türkiye aracılığıyla bölge devletlerine "Kafkas Paketi" teklifini götürmesi ve bu devletlere açıkça Rusya karşısında askerî destek vermesi ve Rusya'yı Gürcistan ile Azerbaycan konularında ikaz etmesi, Amerikan yönetiminin düşüncesini ortaya koyan önemli bir gelişmedir.

** Batıların ürettiği bu statükocu politikanın doğruluğu tartışılabilir. Küçük gruplardan olan Çeçenler, bugün yeryüzünde bağımsız devletleri olan halkların pek çoğundan daha fazla bağımsız olmayı hak etmişlerdir. Böyle diye diye esir halkların kurtuluşunu kıyamete tehir etmeye kimsenin hakkı yoktur. Gerektiği zaman Rusya imparatorluğu da yıkılacaktır ve sonunda korkulanların hiç biri de olmayacaktır, tıpkı Sovyet Rusya'nın yıkılışında olmadığı gibi. [Birleşik Kafkasya]

*** Genelleme methodology, Kafkasya'daki İslâmî Akım ile diğer ülkelerdekini aynı görmek yanlıştır. Yetmiş yıl devam eden ateist bir rejim Kafkas halklarının ulusal değerlerini büyük ölçüde tahribetmiştir. Bu değerlerin kısa sürede yeniden güç kazanması uzun zaman alacaktır. En çabuk dirilecek olan değer, manevî ve birleştirici güç olan islâmî diriliştir. Ancak bu suretledir ki yüzyıllarca özgürlük savaşı veren Kafkas halkları asimile olmaktan ve Rusya tarafından yutulmaktan kurtulabileceklerdir. Rusya ile Batı'nın işine gelmese de Kafkas halkları bu büyük birleştirici güçten (İslam) geniş ölçüde yararlanacaklardır ve buna da hakları vardır. [B.K.]

Zaten Rusya'nın da (son girişim diye adlandırabileceğimiz) girişimlerden başarı ile çıkması zayıf bir ihtimaldir. Çünkü, Rusya finansal, ticarî ve ekonomik açılardan Batı dünyasına ve uluslararası finans kuruluşlarına muhtaç durumdadır. Doğalgaz ve petrol sahalarında üretimin yeniden artırılabilmesi için, Rusya'nın 70 ile 130 milyar dolarlık yatırım yapması gerekiyor. Ancak, Rusya'nın mevcut ekonomik yapılanmasıyla, Batı teknolojisi ve finansmanı olmadan, bu yatırımları tek başına gerçekleştirmesi mümkün görünmemektedir.

İkinci olarak, Rusya'nın bu girişimlerine sadece ABD değil, Avrupa Birliği, İran, Çin, Hindistan ve Pakistan gibi devletler de karşı çıkmaktadır. Bölge devletleri de ticarî, ekonomik, askerî ve siyasî açılardan yüzlerini Batı'ya çevirmiş bulunuyorlar. Bu nedenle Batı'nın açık ve kararlı desteği sürdüğü müddetçe, bu devletler BDT çatısı altında Rusya'nın hegemonyası altına girmek istemeyeceklerdir.

Aslında Rusya'daki bazı siyasetçiler ve Rus uluslararası petrol şirketleri de, bu durumun farkında olarak hareket etmektedirler. Bu kişiler, Rusya'nın gerçekçi verilere dayalı dış politika izlemesini arzulamaktadırlar. Ancak, yayılmacı politika güden Avrasyacıların hakimiyeti altında bulunan Rusya'nın kısa sürede "ılımlı" çizgiye kayması olası değildir. ABD'li yetkililerin dediği, Rusya'nın, ister istemez ılımlı çizgiye yaklaşması için, belki bir veya iki neslin geçmesi gerekiyor.

[Birleşik Kafkasya Konseyi Bülteni- sayı: 24, Ocak -Şubat-Mart 2000]

Kartcurt

Sayı : 11 • Birleşik Kafkasya Dergisi Eki • Nisan 2000

Eskerivlerim...

KARAÇAYNI TÖRESİNİ ÜSÜNDEN

IV

SILPAĞARLANI Yılmaz

KÜYÖV ÇAKIRIV

Toy boşağandan talay ıyık sora, köp da sozmağanlay kız canı küyöv çakırğan adetni tolusu bıla tındırırğa kerekdi.

Belgilenen künge sıylav hazırlık etilir. Cuvuk, ten, honşu barı çakırılır. Kız canını adamları kün bathandan sora küyöv bıla nögerlerini allına karap tebrerle. Bu közüvde, küyövnü cuvuk üydegilerini har birinden birer çaş bıla kalğan çaş tenleri catsı namaznı artı bıla cıyılırla. Küyövnögerle birigip boşağandan sora barı birgeley kıznı atasını üyüne tuvra colğa çığarla. Barılık cer bir elni içinde ese, çaş cıyınğa küyövnöger tamadalık etedi. Tış elde ese, çaşlanı başında bir eki tamada da baradı. Barır üyelerine cuvuklaşa tebregenley orayda tartıp guzaba da etmey, akırtın akırtın arbaz eşikni allında cıyılırla. Kız canını çaşları alanı bılayda hoşkeldi berip, kuçak iynak etip arbazğa alırla. Konakbay çaşlanı şoş körünşenine terilmezge kerekdi. Ala madarın tapsala artırakda kalğan küyöv nögerleden birin ne da talayın tutmak etip bavğa da salırğa bollukdula. Bu

sebepten coppu cıyılıp birbirlerin koltuklap tururğa kerekdile. Bu da işni nakırda-çam canıdı. Çerkesile de küyövnöger oğay esen küyövnü urlağan adet da bardı. Küyövnü urlatğan nögerleni betlerini tuluk bolluğuna ne işek bardı. Kız canını caşları küyöv nögerleni urlayalmasala, alanı börklerin sermep caşırırğa da öçdüle.

Caşla küyövnü tüz ortalarına alıp, oraydanı bardıra tamadala bolğan üynü eşik allına kelirle. Orayda makam bıla erkinlik tileb içkeri kirirge hazırlık eterle. Kartla cıyılğan otovnu ulluluğuna köre, alda küyövnöger, anı ızından küyöv, anı da ızından küyövnögerleni tamadalarından talay caş içkeri kirirle. Küyövnöger bıla küyöv, törde olturup boza ayaknı da koluna alıp turğan tamadanı (köbüne bir kart ammanı olturtadıla) allına kelirle. Küyöv iyilip boza ayaknı alıp anı arıv alğış etebilgen nögerlerinden birine berir. Ol da tamadalağa sıy bergen küyde kışarak bir alğış eter, caşla boza ayaknı koldan kolğa aylandırıp toğurla. Boza ayaknı alğandan sora, küyöv da nögerleri da sırağa salıp alayğa cıyılğan tamadalanı barını kolun tuthan adetni tındırırla. Mından sora erkinlik alıp otovdan çığarla.

Bu közüvde üynü kalğan bölmelerinde ne da cazğı keçe ese arbazda konak tepsile kuralıp turadıla. Arı beri sozulmay barı tepsilege tögerekleşirle. Aşav kaygı boşalğandan sora küyövnögerle keslerine körgüzülgen bir otovda ençi cıyılıv eterle. Adetge köre, bılayda, har kim keltirgen açha savğasın küyövnögerge berir. Ol da cıyılğan açhanı üsüne küyövnü kesi açha savğasın da salğandan sora, eltip üynü cuvuk tamadalarından tıyınçlı körgen birine berir. Munu tışında, kündüzden caş canı, kız canına kurmanlık mal da ciberedi, küçüne köre bir ne da talay mal.

Savğa bergen adet tındırılğandan sora toy kuralır. Bir eki sağat çaklı toy etilir. Em ahırında küyövnögerle erkinlik alıp konakbayları bıla da salamlaşıp ızlarına aylanırla.

Küyöv çakıriv adet etilginçi, küyöv camağatnı arasına çıkmağanı kibik kayın üyünü tamadalarından da callağanlay turadı. Çakırılğandan sora erkin caşavğa çığadı, camağatha koşuladı.

ÜYÜLÜŞ

Esilden, **Üyülüş** dep bir adet bar edi, igi aman ese de tañ kesek zamandan beri, artıksız da şaharlada bu adetni cürügeni tumalanıp boşañandı. Ellede cürütgenle da bardıla. **Üyülüş** dep, caş canını kız canına iygen hiçin savğasına aytladı.

Üyülüş eltiv, av alınğanı ekinçi kününde boladı. Cıyınını üybiyçesi bıla cumuşçuları al keçeden başlap duniya bili cavda bişgen hiçin etedile, üsüne kalaçla da saladıla. Hiçinlanı sanı, kızcanını cuvukları bıla honşularını sanına köre hıysaplanadı. Cüzle bıla sanalğan hiçin savğa aşçiklege salınıp arbağa cüklenedi. Küyövnöger bıla kelinleden ekisi **üyülüş** dep ayılğan hiçin savğanı eltip kızcanını üybiyçesine beredi.

Kızcanını tışırıvları üyülüşge kelgen hiçinlanı nença cuvuk, honşu üy bar ese barına ülüş etip iyedile. Unutulurğa cetgen bu adetibizni aşhı bir adet bolğanın aytırğa kıyındı, alay a folklor canı bıla bağası bardı.

KELİNNİ İZINA KAYTARIV

Bu adetni közüvü, küyöv çakırğandan soradı. "Bılay bir" dep belgili künü bolmağanlıkğa üç aynı ozdurmazğa kerekdi. Cañı kelin buvaz bolup karnı belgili bola tebreğenden sora kızını ata üyüne kaytarğanı bek uşatmaydıla. Em tap zamanı birinçi aynı ahırı bıla ekinçi aynı başına tübegen künledile.

Kız canı kızların ızına kaytarırğa bir onovlu bolğandan sora bir caş kelinlerin caş canına ciberip "ma bu kün" kızıbızını üyge kaytarırğa izleybiz dep onovların bildiredile. Ayılğan künne caş canı da savğaların cıyışdırıp kuraladı.

Künorta callap ne da aşham köz baylana tebreğen zamanda caş canını kelinleri bıla kızları cıyılıp, başlarında bir ne da eki erkişi tamada bıla cañı kelinni alıp kızcanını ata üyüne baradıla. Kelin kaytarğan cıyınğa erkişile bek koşulmaydıla, eki canını da tışırıvları cıyıladıla.

Konakbay tişirivla da allarında bir eki erkişi tamadaları bıla konaklanı arbaz eşikni allında ıynaklap üyge kirgizedile. Üynü bir otovunda saklap turğan tamadalanı canına barıp kelinni atasına, anasına, dağıda kalğan tamadalarına “kızığınızı kuvanç ete sav esen ata üyüne keltirdik” dep teceydile. Ala da em kızların em da konaklanı kuçak ıynak etip caklaydıla. Bir eki sağıt çaklı çam-nakırda uşak etgenden sora, caş canını tamadası bıla cıyınğa koşulğan tişirivları erkinlik alıp ızlarına kaytadıla. Cañı kelin ata üyünde 2-3 ıyık çaklı kalıp soluğandan sora, tavuşsuz tıyüşsüz kayın üyüne kaytadı.

Cañı kelinni adam ortasına çığar közüvü, ızına kaytıp kayın üyüne cañıdan caraşhandan soradı. Kalğan tişirivlaça ol da caşavnu bir kıyırından tutup kesine tüşgen kulluğun etip tebreydi.

ISTIM SAKLAV

Karaçaylıları mecus dinni tuthan zamanlarından kalğan bir adetleridi. Entda ellede kırkda sanda bir cürütülgen haparı bardı. Alay a unutulurğa cetgendi. Mecus ıynamğa köre, cañı tuvğan sabıyçık, tuvğanını cetinçi keçesinde taña deri saklanmasa obur kelip betin calarıkdı. Bılay bolsa va sabıy avruvlu-kemizli sabıy boladı, oñup alğa urup aynırğa madar tapmaydı. **Obur** nedi desegiz; ne bolğanı da belgili bolmağan, comaklada ayılğan, beti tişirivğa, töngeci da kiştikge uşağan bir canuvardı, degenle bardıla, alay a kertini bilgen cokdu.

Bu mecus ıynam entda tügel unutulup boşamağandı. Oburnu kalğan keçelege kelmey, belgili keçe, cetinçi keçe kelgeni da alamaıdı.

Istim saklav dep, sabıyçıkni oburğa calatmaz üçün caşla bıla kızlanı, taña deri kozlavdan cathan tişirivnu otovunda gözet etip saklağanlarına ayıladı. Munu da folklor canı bıla bağası bardı, ansı kaysı canından karasañ da adamnı kölü razı bolurça carağan bir adet bolmağanı belgilidi.

Istim saklağan adet, har cañı tuvğan sabıyge da etilmeydi. Köbüne cañı kelinni al taphan sabıyine etiledi. Kertisin aytırğa kerek ese oburnu, artda tuvğan sabıyleni calarğa süymegeni da esge sıyınmağan bir zatdı.

Istim saklarğa cıyılğan caşla bıla kızla, kozlağan kelinçikni otovunda kabırğa tüplege salınğan castıklağa ne da şindiklege olturup birbirleri bıla uşak, nakırda, çam etedile. Türlü türlü oyunla oynaydıla, cırlaydıla, ıynar aytadıla. Sözge ustala bıla çamçıla alğa ıdırılıp cıyınrı külkü bıla harı bıla bulcutadıla. Bılaylık bıla zamannı kalay ozğanın bilmegenley tarñı atdıradıla.

Cañı kozlağan tişirivçuk da bu közüvde, orunğa kirip, balaçığın da katına ne da ayak canına salıp, cukka da katışmay tıñlavnu berip turadı. Kızla bıla caşla zavuk etgenlikge balaçık bıla anası solurğa taza hava tapmay, kıcırik sıyıtdan kulakları sasıp az zavuk etmeydile. Alay a adetge kimni cuk aytır karıvu bardı. Da başa madar da cokdu, ala istim saklamasala, obur ocakdan ener da balaçıkni betin calar da keter!

Bu mecus adetni Kafkasda cürüp cürümegenin bilmeyme, bizde tumalanırğa cetgendi. Istim saklanğan sabıyle bıla saklanmağan sabıyleni savluk canı bıla da kalğan canları bıla da başhalıkları cokdu. Bolsa da caşla bıla kızlağa zavuklu uvakıt ozdururğa alamat çurum bolğanına işek cokdu.

BEŞİKGE SALĞAN

Cañı tuvğan balaçıkni, bir ne da eki ıyıkdan ıllu kuvanç cıyılıv etip **beşikge salğan** adetibiz a alkin unutulmağandı. Bu ariv adetibizni cürütgenle va tişirivlarıbızdıla. Beşikge salır kün belgili bolğandan sora, ol künge dep üy iyeleri kurmanlık etip, hıçın bişirip, aş-suv etip kuraladıla. Kışa cuvukla bıla cuvuk honşula çakırıladıla. Alay a cıyınrı ılluluğu üylenngen toydaça ıllu bolmaydı. Bir eki otovğa sıyınırça tişiriv cıyıladı.

“Endi kelir adam kalmadı” degen zamanda, eki caş kelin beşik bıla beşik bushulla salınğan boşhalanı ortağa saladıla. Biri beşikni caraşdıradı, biri da aña boluşadı. Mindan sora cuvulup, tazalanıp turğan balaçıkni beşikge catdırıp, alğış ete ariv bushullağa böleydile, em ahırında beşikni bavun da tartıp işni boşaydıla.

Beşikge salınğan kün sabiyçikni atalıp turğan atı da har kimge belgili etiledi. İslam dinne köre bar ese kart ata, çok ese sıylı bir kart sabiyçikni oñ kulağına akırınçık azan, sol kulağına da ka'matnı okup "*saña ol bu atnı atadım* " dep, ızı bıla Allahdan igilikle, aşhılıkla tileydi. Mecus adetge köre va artıksız da ata canını tamadalarından biri balaçıkni atın atap camağatğa belgili etedi.

At atav tamam bolğandan sora konak tepsile salınıp, kuvançha cıyılğan tişirivla aşap içedile. İzi bıla har biri sabiyçikge keltirgen savğasın beredi. Savğala sabiyçikni çaş ne da kız bolğanına köre, türlenedi. Altın, kümüş degença zatla bıla kiyimçikle, cabıvla, beşik cuvurğanla da boladıla. Bılanı içinde birbirlede kol kıyın bıla etilgen alamat zatla körürge bollukdu.

Sabiyçikni atasını karıvu igi ese, Allahğa şukur eter üçün carlılağa, öksüzlege açha, aşarık, kiyerik degença boluşluk eterge da küreşedi. [Ahırı kellik sandadı].

Türk şayirleden saylama şiyirle...

ARİF NİHAT ASYA (1904-1985)

KOZĞAL CİĞİTİM

Kozğal cigitim, entda tavnu başın tuban alğandı...
Çaçılğandı bir ullu curtnu topurakları,
Aslan ülüşnü aslan bolmağan alğandı...
Kozğal cigitim, entda tavnu başın tuban alğandı.

Başlıklı, balıksız başlanı cıyını...
Kanatlı, kanatsız kuşla...
Örlenmegen örüle, avulmağan avuşla...

Tavları, taşları, akğan suvları bıla
Bu tanış topurakda
Duniyanı bir ullu kesegi
Azatçısın izleydi.

Duniyanı ahıratdan ayırğan
Hunalanı oy da kel,
Ay tuvğança, kün tuvğança
Bu kızıl karağını coy da kel!

Kozğal cigitim, entda tavnu başın tuban alğandı.
Çaçılğandı bir ullu curtnu topurakları,
Aslan ülüşnü aslan bolmağan alğandı...
Kozğal cigitim, entda tavnu başın tuban alğandı.

ARİF NİHAT ASYA

(1904-19. .)

Tiymegiz üsüne	“Atı çok” cazsınla kalamla
Kölekge etgenme kanatımı...	Bilgenlerimi aytdım.
Bellâv aytığız atıma,	Bir colovçuma men collada
Uyandıрмаğız atımı!	Aç kaldım, atımı aşadım.
Bılay buyurğandı mölekle	Atdıla meni bir keçege
Bılay buyurğandı Carathan:	Toğuz ay bıla on kün tollukdu..
Bir taşha berdim atımı,	Çillesi tolğan kün
Atsız kirdim bu kabakdan.	Ariv bir atı bollukdu.

CAHİT SITKI TARANCI
(1908-1956)

KÜN TARKAYMASIN TEREZEMDEN İNSAN HALI

Ne tuvğan künge sözün öter,	Meñe da colçuluk körünñen kün,
Ne haldan anılağan bolur;	Tabılırğa bolluk bolur
Ah kölümden ölümüm öter,	Salağaçımı tutarık üç beş tost;
Sora bu kanatlı, bu başha, bu nur.	Artımdan cılarık çañız kızçığım.
Ahırında köñül Allahına aytır:	Alay, zaman ozsa tostla unutulra,
Açıvğa kayğırmam, sen bergen	Süygeniñi bir başhası bulcutur.
Har kıynlık kabılımdı, çañız	İzlemeyme ol kıyn künnü kelirin
Kün tarkaymasın terezemden.	Meñe kişi de anamça küymez.

ÇAÇIV-KUÇUV

Öldü, ne cel kirdi içkeri,
Ne bir kanatlı uctu terezeden.
Öldü, kişi da körmedi mölekleni,
Kalay haparsız ketdi ketgen.
Bir uzun colğa çıktı deydile,
Kemeni körgegen barmı? Kayda teñiz?
Sen ketdiñ, tepsim boldu çaçiv-kuçuv,
Tuvğan künnü bınaklaydı halıbiz.

SANAĞATÇINI ÖLGENİ

ANAÇIĞIM

Bir kün elge kelgenimde,
Bir zatla sezseñ cürügenimde,
Çırt seyir bolma anaçığım.
Başımı salıp tobuklarıña,
Tarala tarala cılarıkma,
Bütün insanlanı ornuna.

AHIRIBIZ

Salah tartılğanğa köre,
Ullu Mejgitni minarasında,
Künleden bayırıkün tül ese,
Ajımsız ölgeñ bardı tiyrede

Ketdi, kelmez caznı celi,
Cırla cartıda kaldı.
Bütev bağhala kiritli,
Açıhçı Teyride kaldı.

Keldi kirdi, ahırında ölüm,
Ne bir cemiş ne bir gülüm;
Candı künde bal tarak,
Bütev bal çibinde kaldı.

Mayna!

Bolup bolluğubuz bu canazı;
Ozadı oramdan tavuşsuz, koşaksız,
Tolkunlaça imbaşları üstünde.

Karaçayçağa köçürgen: Y.N.

Tarihden betle...

HABAZ BEK ERTDEGİLİ ELDİ

“Habaznı tiyrelerinde el, mindan 2700 cıl alğa kuralıp tebreğendi”
Mızılını İsmayıl

SOLTANLANI Muhammat

Habazçı kartları eslerinde bolur, bayam. Glaşları Ahiya Efendi kesi kıyını bıla işletgen colnu (*“Efendini Colu”*) tiyresinde Suvlukol dep ulla kulak bardı. Bizni Orta Aziyağa köçürgünçü , bu kulaknı içinde 5-6 şavdan çığıvçu edi. Endi şavdanlardan biri kalğandı. 1994 cıl cavunlu bolğandı, bir kere cer tepgendi. Bıllay tabiğat bolumla şavdanları uyatñan edile.

Bu art zamanda alimle cer atları (toponimle) tinte başlağandıla. Cerleni, suvları atların anılathan bir sözlük bardı. Şahmurzalanı Said bıla Camaldin Kokov hazırlağan (*“Balkarskiy toponimiçeskiy slovar”*). Ala bu işni hazırlavğa ulla küç salğandıla. Bolsa da, bu sözlükde köp cerleni, suvları atları salınmay kalğandı. Ülgüge Habaznı tiyresin alayık. **Raşhot Sırt, Karasuv, İrñılıkol, Suvlukol, Umarları Kaya**, degen cer atla arı kirmey kalğandıla.

Elni çeget canında Dumankol degen ulla kulak bardı. Anı tamağında çıkğan suvçukla luñurğa sıñıp, Balık suvğa cetmeydile. [Cubolanı Salih “Malkar avazı”, 1944, I. sanı] . Kulaknı atına “Demenük” deydi. Alay bıla anı ukraynalı tukum atha kelişdirdi. Tüzü vâ başında aythanımça “Dumankol”du. “Gitçe Kuratı” dep cazadı. Kertisi vâ “Hureyti”di. Bu sözge uşağan –“Gestenti”, “Gubasanti”... Hureytini tamağında da buruñu mekâmla bek köp bardıla.

Habaznı oğarı canında Balık suvğa Gedmiş suv koşuladı. Bu söz Kabartı tilde “Джудмыш = Cudmiş” degen söznü transkripsiyasıdı. “Tavuk aşamavçu hans” degen mağanadadı. Suvğa bu at bizni Aziyağa köçürgenlerinden sora atalğanın unutmazğa kerekbiz. Suvnu, ol çıkğan kolnu atları başhadıla. Sovet vlast kirginçi bu demenili kolnu iyeleri Kaziyları bolğandıla. “Kaziyları kara suvla” dep bolğandıla ata-babalarımız bu suvğa, şavdanlağa da. Bu tukumnu tuvdukları busağatda da Habazda çaşaydıla.

Balık boynunda ulla köl da bolğandı. Kölnü atına Aydomirni kölü degendile. Cıldan cılğa-cer köçe, şavdanla tarkaya, köl köllüğün tas etgendi. İgi eslep karasañ köl, bayam bılayda bolğan bolur degen oyum keledi kölüne.

Tavlula çaşağan tiyrede cerleni, suvları atları 1500'ge cetedi. ["Balkarskiy toponimiçeskiy slovar" C. Kokov, S. Şahmurzaev, 1970 c.]. Aladan cüzüsü Habaznı tögeregindile. Cerleni atları bu elni tarihin açıkladı. Habaznı burun zamanlada çaşavu birsi elleribiz bıla kışa bayamlıkda bolğandı. Ol uğay Şimal Kafkazda 200-300 cıl mından alğa bolğan işle bu elni bek ertdegili el bolğanına tolu şağatlık etedile, 1872 cılda Ereseyni askeri Karaçaynı cerinde Batalpaşanı (Kırım tatarları asker başçısı)** askerini uvathandı. Bu horlam halknı esinde kalır üçün G.A. Potemkin bılay onov etgendi: "Bu künden başlap Kobandağı stanitsiyağa Batalpaşinsk dep atarğa" [V.C. Pikulnu cazmalarından].

.....

Söz söznü tuvduradı. Burun zamanlada Habaznı tiyresinde bolğan işleni esgere kelgende, elni üsünden aytırğa tüşedi.

Habaz kuralğanlı, bek köpden, cüz bıla carım cıl boladı degen tutluçsuz hapar cürüydü. Kimge ese da, nege ese da dep ol bılay bolmaçı haparnı cayıp aylanğan adamnı esine salırğa süyeme, kim bolsa da...

... 2500 cıl mından alğa **Balh** degen şahar bolğandı. ["Bolgar-Türk ensiklopediya" 375 beti, 1979 c. Sofya]. Bu şaharnı üsünden kesini ilmu işlerinde Ş. Nogmov da cazadı. "Balh" şahar Bizantiyada oğuna belgili şahar bolğandı, satıv-alıv bayamlıkla cürütgendi. Anı alaylığına Habaznı tiyresinde tabılğan köp türlü zatla şağatlık etedile. Men etgen akılğa köre, elni tiyresinde üç kala bolğandı. Unutulğan kalaları kallay cerde izlerge kerek bolğanın M.Y.Lermontovnu belgili nazmularını birinde da aytladı...

Şöndü aythanlarına köre, Balık boynunda bek ertdegili ellege **Malka** bıla Sarmakovo sanaladı. Alanı tarihleri 1744 cılda başlanadı, deydile. Alay ese, bu elleni tögereklerinde bir kavum cerlege malkarça atla nek atalğandı? Sözüçün, **Basmalı kol**, **Basmalı kaya**, **Hureyti**, **Canaldı/Janaldı** sırt. Bu şartla azlık ete esele, dağda **Sarmak** degeni Sarıgekdı. Köp ömür mından alğa bu tiyrelede sarıvbekle çaşağanların ilmu açık etgendi, **Basmalı kol** bıla **Basmalı Kaya** Kamenomostnu bıla Sarmakovnu aralarındadı. Habaz çaş ese, tavlı atla bılayda kaydan çıkğandı? Başda ayılğan cerleni Kabartı tilde atları çokdu.

Habaz keç kuralğandı derge öç bolğanları sözlerin kertige uşatğan bir zat bardı, ol da *bügünñü* **Habazçıla** kaydan köçüp kelgenleri. Kertidi, bu adamları tamırları Oğarı Malkardandı. Alay arlağırakğa -tarihge karasak- ol *tünenegi* **Habazçıla** va ol keşeneleni, koşunları iyeleri?.. Bizni esibiz cetalmağan zamanlada bu cer-suv atları malkarça atap ketgenle?.. Habaz honşu elleden çaş ese, *bügünñüle* bılayda canı el salğınçı bir-eki miñ cıl mından burun, bılanı bılayğa kelliklerin bilip, malkarça atap koyupmu ketgen bolur edile?..

Sağınılğan atlağa dağda bir cerni atın koşarğa tiyinşli köreme. Canaldı sırtında **İbak belgi** dep töbe bardı. Bu töbe, Habazdan bolmasa başha elleden körünmeydi. Vlast kırıncı Canaldı sırtını caylıkları Habazçılaları cerleri bolğandı. Anı alaylığın marja köpnü körge kartlarıbiz aythandı. Canneli bolsunla, ala Sardiyanları Hızır, Jetteları Ramazan, Ulbaşları Mussa em Nögerları Kaziy edile. Men atların sağınğan kartlarıbizğa "Nikolay çaşya" dep boş ayıtmağandı.

İbak belgi degen sırtlıknı atı unutulup kalğandı. Burun zamanlada Kamenomostnu (Karma kabak) oğarı ayağında karaçaylıla (Ishavatçıla), Canaldı sırtında va Habazçıla koy kozlatıp bolğandı. İbaknı koşu turğan sırtı kün artha kaytıp kele cetgende, kışnı boşalğanğa sanağandı. Aythanlarına köre, iş Mart aynı ortasında

* Cazıvçu bılayda canıladı, Batalpaşa Kırım askerni tül, Türk askerni başçısıdı, ol közüvde Kırımhanlıknı Eresey kesine koşup bolğandı, uruşnu etilgen cılı da 1872 tül, 1789 cıldı (Y.N.).

bolğandı. Bir cıl, İbak koyladan kozu ala turğanda, caz başı cabalak cavup, tölüsü kırılıp kalğandı. Aythanımça, kün bu sırtını artından çığa başlağanda, malla kavdandan toyuvçu edile. Mal aşını da orta esep bıla sanap bu zamanğa ceter dep cıyıdırğandıla koş tiyresine. Bilmey tirğanlay kün buzulğanını hatasından, biçen da tavusulup, barıp keltirge colnu kar basıp, ana koyla da açdan ölgendile. Anı sebepli bu sırtlıkğa **İbak belgi** dep atağandıla.

Ishavatdan kele, general Ermelov nögerleri bıla busağatdağı Kamenomostnu tiyresinde solurğa tohtağan edi. Ol alayda, eki suv koşulğan cerde, el salırğa dep onov etedi. Alay general onovun tolturalmağandı. Bu iş calan da 1825 cılda tołğandı. Cañı elde çaşav eterge Ishavatdan köp üyümü köçürgen edile. Bayam, anı üçün túbey bolurla Kamenomostda Karaçay tukumla. "Bizni tukumnu tamırları" – dep, köp Kabartılı kartlardan eşitgenme.

Habaz, Balık boynundağı elleden igi da tamada bolğanın körgüztgen köp türlü esgermele tabıladıla. Caz başı saban iyle başlağanda cerni kazsañ, burunulu koşun sınıkla, başha türlü adırda çığadıla. Şıyakılı kolda tabılğan zatları aytmay koysak da, Habaz cüz bıla carım cıldan köp da tamada bolğanı körünüp turadı. Elni tarihin alimlerimiz tolu titsele, halkıbizni tarihine ulla koşumçuluk bolluk edi.

Habazni üsünden dağıda halkını esinde bir seyir hıpar kalğandı. Bu hıparğa köre, Habaz ceti kere tıp bolup, ceti kere kuralğandı. Anı alaylığına iynanıırığı keledi. Halkıbizğa emina kirgeni belgilidi. "Birinci Emina", "Ekinçi Emina" degen halk cırda bardıla...

Uvuçlavçula da halal cürekli boladıla, dep bir zamanda eşitgenbiz. Aksak Temir, Kırım hanla, Ereseyni askerleri halkıbizni, elibizni- ceribizni ayap koyğan bolmaz edile...

Meni oyumuma köre, Habazğa nença cıl bolğanın mikrobiyologla da tohtaşdırırğa bollukdula. Şıyakılı koldağı kabırda, emina kirip ölgen adamları kabırlarında, dep köp kartdan eşitgenme.

Halkıbiz burun zamanda Hristiyan dinni tuthanı belgilidi. Anı bıla birge va tavlulanı bir kesegi macüsü dinne baş urup bolğandı. Meni oyumuma köre, bu eki din halkıbizni arasında caraşıvlukda, bir birlerin bayıkıra, çaşağandıla. Halkını arasında cürüngen iynanıvluk anı çaşavuna bir zamanda da zaran bolmağandı. Alay aytırğa bolluk ese, macüsü din da halkıbizni çığarmaçılık fahmusunu bir türlü edi. Oyum şavdanı...

Köp bolmay ananı karındaşı Huçinalanı Aliy bıla men bir jor suratı bolğan taş taphanbiz, Habazda. Alimleni aythanlarına köre, bıllay esgerme taşla Şimal Kafkazda calan da üç boladıla, münü sanap. Bizni respublikanı cerinde va mından sora bıllay suratı bıla taş bolmağandı. Sın taşını cıl sanın alimle tohtaşdırdıla, dep umut eteme. Ol alay bolsa, Habaz elni tarihinde, çaşavunda biz alıka igi bilmegen şartla açılıkdıla.

Habaz, Malkarnı köp tarih haznalı ceridi. [Miñitav-1993, sayı: 5, Nalçik]

KOŃUR TAŞIM

Koñur taşım, biyik kayañdan ketip,
Endi harip, teren kolda catasa.
Amal çığıp artha, kesi kayañ,
Koñur taşım, sen ne zaman kaytasa?

Men carlını taş oğuna et, Allah,

Alay tuvğan ot çağama elt, Allah!
Mında kömüp koyma da kumlarına,
Kaytar, Allah, kaytar sen tavlarıma!

[Karaçay-Malkarnı millet şayiri Kâzım bu şiirini sürgünde cazğandı. Ne kelsin 1945 cılda Kazakstanda ölüp anda asılğandı.]

Kalay ulu Appadan çam cırla...

Gagaynı kızğançlığı
Cerge suvğa sıynımaydı.
Aylanırğa tebrese va
Istavatha cıyılmaydı.

"Dunede dune bolup"- dep
Cut Gagay, calamış Gagay,
Üç cerde koy ortağı bolğanlay,
Üydegisin açdan kıradı.
Oy ol baylıktan ne bardı?

Arı canında arık emda
Kutsuz Cammot,
Beri canında kıyın emda
Arık Temmot;
Bereketi bolmağanla,
Kesi ömürü onmağanla,
Şaylanı tohtavsuz tergeydile.
"Cün-tükden,
Mürzev-bürtükden,
Som-kapekden,
Tümen-somdan"...
Irışı alay cıyladı, deydile.

Ey Hırha ulu Kökköz!
Birevge calınğança,
Birevge alınğança,
Birevge abınğança,
Birevge tabınğança-
Bılay körünese!

Kabırlada nür canadı
Delle da, men da çapdım.
Colda bara bir som tapdım.
Menikidi ded da molla,
Anı da arıa uzatdım.

Meni bayla cavlaydıla,
Hırlama dep davlaydıla!
Teñsizlikge tözelmeyme,
Bir keçmeklik berelmeyme,
Zulmuçula aşaydıla
Carlı haknı.
Katı kıynap çaşaydıla
Kara halknı.
Miskinleni unukdurup,
Alğandıla akılların,
Mıkırav etip, cunçutup,
Aytırmayla ayıtların.

Hukelanı Eslini kelinini
Çuruklarını tabanında
Cezdendi çüyleri.
Arı canından karasañ,
Künça cıltıraydı
Bici ulunu üyleri.
Aybazlanı bay Lokmannı
Kızın keltirgendi da
Cögeteyden kelinçe
Omaklanıp cer caradı.

Sözkapçık Aybazlağa va
Osparlanıp, aldırılanıp
Kesin bayğa aytdıradı.

Esli va bütev mülkün
Konaklağa tökgendi,
Kelininden orus kavrak
Kaptal kiyyendi.
Eslini beli baydan sınadı,
Bekşaylanı içlerinde va
Arpa salatlı tarı
Bozala kaynaydıla.

Tavğa kaçğandıla tarpanla,
Ullu Karaçayda baralla hapaarla:

Hora aciri bolsa,
Kesi teli bolsa da,
Saylap kız izleydi.
Kökden tüşgenge sanaydı kesin.
[“Kalay ulu Appanı İzin İzlay” atlı kitaptan.]

Şamanlanı tavusulğandı tuzları,
Ayğa uçandı Çoçhalanı kızları...
Dupbuk Tommak Arivzatnı alğandı,
Anası başın suvğa athandı...
Söz bıla keçinelle işsiz şap-şupla,
Çıdayalmağan avuzuña tatrançık urtia!

Endireyli

Derviş İbrahim Dağıstânîden

Din Nazmula

Lâ maksûd illallah, lâ ma'bûd illallah
Lâ mahbûb illallah, lâ mavcûd illallah
Bu hal sende bolmasa ketdi ömürün fana

Dunyada çaşay bilmeysen, ahıratğa ülüş almayсан
Ömür sürebilmeysen, çarhdan hayır körmeysen
Adet koyabilmeysen, cahannemde küyersen
Sünnetleni tutmayсан, farzını tamam etmeysen
Suvab işleybilmeysen, günahlardan korkmayсан
Şeri'at tutabilmeysen, tariyatğa kirmeyсан
Zikrden tatuv bilmeysen, ustazlanı süymeysen
Tariyatğa kirsен, şeri'atnı ürenirsен
Muridler bılan cürüsen, barabar tüzelirsен sen
Ölüm hakır dep aytasan, neçün acaldan korkmayсан
Ğıybet buhtan söyleysen, tiliğini saklaybilmeysen
Osıl kılıklı adamsan, bir zatha da caramaysan
Kesini bilimli köresen, bilmegeniğini bilmeysen
Mu'minlerge zarallısan, Allahnı esgerirge koymaysan
Musağa Fırğavun kibiksen, ustazlağa bir çibinsen
Zikr etgenlege külesen, acaşhanığini bilmeysen
Tariyatdan sen ne bilesen, tersin ańılap söyleysen
Bâtıl işlege küreşen, zat ańılamağan telisen
Kesin murşid kâmilmissen, halvatda köp turğanmısan
Tariyatda işlenenmissen, ilmuların bilgenmissen
Bilip bilmey söyleymisen, tohtap tursan ulamısan
İbrahim kerti aytasan, rahmat etsin saña Rahman
Ustazlar karasın haman, şafağat Rasulullahdan

Lâ ma'bud illallah, lâ maksûd illallah
Lâ mahbûb illallah, lâ mavcûd illallah

[Basmağa hazırlağan: Y.N.]

Nart sözle

—X—

κHauh bersen amanat etip berme.
κHauh kiyimni kiysen ceñil teşerse.
κHauh atha mingen ceñil tüşer.
κHomuh ölgenden ese cigit öl.
κHonşunu bilmey üy salma.
κHonşunu tavuğu honşuğa kaz körünedi.
κHurcun kuru bolsa töreden hayır çok.
κHını söz başha kazık.
κHıynıçını eki ülüşü başına.
κHıre adam cay kuruşur.
κHar canıvar kesi teşigin koruvlaydı.
κHayvan alası içinde, adam alası tışında.
κİşanğan başnı suv alır.
κİşarmağanña kişi külmeydi.
κİrışhı calğandı, kelgen da eter, ketgen da eter.
κİrışhı tübünden kozlamaz.
κİrışhısı köpnü şaytanı köp.
κİgilik cerde kalmaz.
κİgi adam cıgılsa da abınmaz.
κİgi adam hayırın tiyirmese de zararın tiyirmez.
κİgige aytsañ bilir, amanña aytsañ külür.
κİgi alaşa kart bolsa kargalağa cemiş bolur.
κİgi almanı kurt aşar.
κİgi at colnu tüzetir, aman at kesin izletir.
κİgi aşarık kalğandan ese aman karın buzulsun.
κİgi dep aytdırğan atha miñen kibik,
Aman dep aytdırğan cerge kirgen kibik.
κİgini igiligi cuğar, amanrı amanlığı cuğar.
κİgilikge igilik har kişini işidi,
Kemlikge igilik erkişini işidi.

κίγι işge bolcal salma, aman işni bolcaldan alma.
κίγι küçük çabıp ceter, aman küçük kabıp keter.
κίγι katın iyneni iynek eter.
κίγι konaknı sözü kalır
Aman konaknı közü kalır.
κίγι koyçunu koyu egiz tabar.
κίγι söz karıv berir, aman söz avruv berir.
κUgi söznü kılıç kesmez.
κίye köp bolsa mal haram ölür.
κίyesin süye eseñ itine süyek ber.
κίyilgen başnı kılıç kesmez.
κίtni ayağın taşdan ayama.
κίyne ötgen cerden halı da öter.
κίyneni közü kibik cerden,
arbanı oğu kibik suvuk kirir.
κίynek ayağı (tüyağı) buzov öltürmez.
κίynekni karnı tok bolsa, celini tık bolur.
κίynekni otlağanına karama da çelekni tolğanına kara.
κίlipin kazsañ elin bıla keñeş.
κίñirgi onov ertdenñe caramaz.
κSütten avzu küygen, suvnu eslep içer.
κίtni başın sılasañ, kuyruğun kımıldatır.
κίlt biçenñe cata edi da kesi aşamay edi,
aşağanña da aşatmay edi.
κίlt bolmağan cerde tülkü ürür.
κίlt itge aytdı, it da kuyruğuna aytdı.
κίtni karğışı börüğe cetmez.
κίtni kötüne suv kirmey cüzerge ürenmez.
κίtni kızbayı uruçunu artından ürür.
κίlt “cayğa çıksam süyekden kala işler edim”
dey edi da, cayğa çıksa unuta edi.
κίlt mejgitden ciyirgene edi,
Mejgit da itden ciyirgene edi.
κίlt sayladı da süyekni aldı.
κίtni süyek bıla ursañ kansımaz.
κίtni tilegi kabıl bolsa, kökden süyek cavar edi.
κίtni öltürgen süyrer.
κίtni amanı toñuznu koturuna öç bolur.

kıçı bolmağan itleni suvğa eltir.
kıtge çabır etsen tiŝi bıla cırtar.
kıtıni çaldıŝğa tıysan üsüne sekirir.
kıtıni erkeletsen koluğu kabar.
kıt ürgenlikge colovçu coldan kalmaz.
kıt ürgen üyge eltir, ot carık tüzge eltir.

ÇİPÇIKLANI BORİSDEN BİR HAPAR (HİKÂYA)

ERKİN BOLUP KAYT

ÇİPÇIKLANI Boris

Tav elim. Eski üylerinde ertde kelgen sabiylerini soluğan tılpıvları...Tıñsız şaħar cürekge darmansa.

Zamanım bolsa kelivçüme kart Cansuratħa konakğa. Anı eri bıla eki caŝı uruşda kalğandıla. Caŝaydı Cansurat, kıynlıklarına dert etip. Gitçe baçhaçığı, baçhasında gardoŝu. Arbazında Tulpar dep koş itı, üyünde Kuŝ dep kolan kıŝtığı, ħalcarında Musli dep ħalal eŝegi. Kış da baradı Musli bıla uzak ağaçħa. Arı kuru kirsele, andan cüklenip çığadıla, uzun mudaħ col bıla eki ħalal ŝoħ baradıla, biri çuk çuk ete, biri uħ tuħ ete.

Cansuratnı mülkü baylığı da üyüne sıynmay, arbazına töğölüp...

Keleme Cansuratħa, ŝaħardan kaçıp, otcağada olturama, otħa cılına.

- Kalaysa Cansurat?

- Da, kalay bolluk edim! Caŝayma, menden nasıplı cokdu dep, caŝav bir canına, men a başħa canına. Küzde gardoŝcuklarımı kazama, kündüz, postaçı kaçan keledi da pensiyaçığımı (emekli maaŝı) kaçan uzatadı dep turama; keçe va, taħ kaçan atadı da tüşlerimden kaçan kutula degenley. Konak ne bolğanın ertde unuħanma, cuvuk degen a celça: eŝitilgen etedi, körünge a etmeydi. Allahħa şukur, tış kıralladaça, canıbızğa korkuv cokdu. Vılastıbız (devlet yönetimi) sav bolsun, aç etmeydi, bıyıl beş kilo cav berdile, bir igi çöplev cavdan, beş kilo baltuz, bir maŝok cem, anı da Muslige aŝatama. İgidi, igidi. Allahħa şukur, uruş cok, açlık cok, *Çeçenlige canım avruydu, radyoda cır eŝitsem, ħonŝuda adam ölüp meni arbazımda va toy kaynağança körünedi, bek carsıyma alağa, ħariplege*, bizge cetmegi edi bu kavğa. ħonŝularım da igi adamladıla, malları baçhamı maltamaydıla, sabiyleri terezelerimi uvatmaydıla. Sabiyle degenley-alğın, adam başħa ıllu baltuz gırtlı sata edile, kesi da bir uçuz, anı uvak tıysen, sav oramnı sabiyine cete edi, endi va kampetle asırı bağadan-cıldan bir küçden üleşeme. Sabiy tatlı aşap kuvansa, bizden ketgen canla alağa karap kesleri da kuvanadıla. Terk terk kuvandırılmayma sabiyleni. Busağatda, alanı iynaklamasaħ – artda kıynalırla, busağatda cılv cıymasala – artda saħa suvuk bolurla. Sabiyle arıvdula busağatda. Alğın sav elde eki üç arıv adam boluvçu edi, endi va üyle arıv adamlardan tolup kalğandıla.

-Nek bolur alay, Cansurat?

-Da, ne bileyim. Biz ħarbuzznu kabuğu bıla aşıağan tölü. Atalarımız koşdan kelalmay, analarımız iynek túbünden çığalmay. Bir uruş boşalđınçı başhası başlana, zıka aşay da ızından turtú suv içe, sabiylikde cılıv cıyalmağanbız. Aziyanı ol kıziv künü busağatda oğuna kabışdıradı. Bizge uruş, kayđı, köçgüncülük betibizge çabıp, başıbizni alıp, cüregibizni tolturđan edi, ol başdan, ol betden ariv sabiy kayrı tabarık ediň, alay meni sabiylerim a ariv edile, kayda kaldıla, kayda asıraldıla, ħaparım çok. Suratları da kalmağandı...

Arbazda cel, kağıt bıla oynaydı, anı tavuşun eşıtip Cansurat: "Meni kadarım, çaşavum da bu cel sürüp aylanđan kağıthı uşaydı, kağıtnı tavuşu, ozđan cıllarımı esime keltiredi..." Közleri cılamukdan toldula.

Çarız bir kere kördüm anı, açık kuvanđanın.

Bir kün omak kiynip bara edi.

-Kayrısa Cansurat?

-Tavlulađa erkinlik bergendile, aňa kol kötürürge barama.

-Erkin bolup kayt! dedim Cansurathıa.

[Miňitav-1993/5-Nalçık]

“NARTLANI TOY KÜNÜ CİYİLİVU”

Eskişehir Kuzey Kafkas Karaçay-Balkarlılar Kültür ve Yardımlaşma Derneği tarafından düzenlenmekte olan “**Nartlanı Toy Künü Ciyilivu**” isimli geleneksel büyük buluşmanın 6. sı, 24 Haziran Cumartesi günü yine tarihî Yazılıkaya köyünde yapıldı. Türkiye’nin bir çok yerlerinden koşup gelen alanlar (ildeşler) tekrar bir araya gelmenin sevincini paylaştılar. Takriben 800 kişinin katıldığı büyük buluşma, Dernek Beşkanı Sn. Mehmet Açık Bey’in açış konuşmasıyla başladı. Gün içerisinde; müzik, halk oyunları, çocuklar arasında spor müsabakaları ve serbest görüşme ve tanışmalardan oluşan program samimi bir hava içerisinde kendiliğinden akıp gitti.

Değerli hanım hemşehrimiz Hürriyet Ersoy Hanım’ın da ifade ettiği gibi, “bu yılki organizasyonun daha derli toplu ve ihtiyaçları daha iyi karşılar şekilde düzenlendiği” dikkati çekiyordu. Dernek başkanı Mehmet Açık’ın büyük bir özveri ve gayret ile kısa zamanda hizmete soktuğu modern tuvalet fevkalâde beğeni aldı. Özellikle hanım ildeşlerimiz takdirlerini açıkça belirttiler. Edindiğimiz bilgiye göre, zaman azlığından dolayı bu yıl gerçekleştirilemeyen bazı hazırlıklar da gelecek yıl için hazır hale getirilecektir. Buluşmanın yapıldığı yer zaten anıteatr tarzında olup gösteri alanını daha rahat bir şekilde görünür hale getirmek için taraçalar yapılp yeşillendirilecektir. Maddi imkânlar elverirse yakındaki kaynaklardan su getirilerek uygun bir yerde çeşme halinde akıtılacaktır. Yine edindiğimiz bilgilere göre yurdumuzun uzak yörelerinde, mesela Çilehane, Arpacı Karaçay ve Eğrisöğüt köylerinde, keza, Sivas ve Turhal ile Tokat’ta oturan alanların (soydaşların) da katılımının sağlanmasına çalışılacaktır.

Bu yılki buluşmanın evvelki yıllara göre nispeten az kalabalık olduğu dikkati çekiyordu. Bunun sebebinin ise, Afyon Derneğimizin aynı gün ve saatte Doğlat köyünde “Tavluların Ciyilivu” adıyla bir buluşma günü tertiplemelesi idi. Görüşlerini sorduğumuz ildeşlerimizin (hemşehrilerimizin) hemen hepsi bu durumu tasvip etmediklerini, birliğimizi engelleyecek girişimlerden özenle geri durulmasının gerekli olduğunu ifade ettiler. Hatta değerli ildeşimiz (hemşehrimiz) bilim adamı ve parlamenter sayın Abdüllatif Şener’in bu durumu tasvip etmediği için her iki buluşmaya da katılmayacağını açıkça ifade ettiğini haber aldık. Basit kaprisler yüzünden insanlarımızı dilemmaya (tereddüde) düşürmeye

kimsenin hakkı yoktur. Tanrı'nın günlerinin sonu da yoktur. Diğer Dernek de bir başka gün aynı mahiyette bir buluşmayı geleneksel hale getirebilir ve hepimiz seve seve o buluşmaya da katılırız. Altı yıl önce Büyük Buluşma'nın Yazılıkaya köyünde her yıl gelenekleştirilerek yapılması kararı, keyfi bir seçim değildir. Buranın uygun görülmesi; ulaşımın kolaylığı, tabiatın güzelliği, çevrenin tarihî eserlerle dolu oluşu ve bu sebepten Yazılıkaya köyünün enternasyonal bir şöhrete sahibolması, ildeşlerimizin yoğun olarak yaşadıkları illerin hemen hepsinin ara yerinde yer alması gibi sebeplerdendir. Öte yandan, köylerimizden arzu edenlerin en az 5-6 ay öncesinden Dernek yönetimiyle görüşerek, buluşmanın kendi köylerinde yapılmasını talep etmeleri halinde bunun da memnuniyetle karşılanacağı, ancak **buluşmamızın ebediyete kadar devam etmesine** niyet edildiği için, mutad yerin Yazılıkaya köyü olacağı kararlaştırılmıştır. Nitekim geçen yıl Yakapınar köyünde yapılmıştır. Biz küçük bir toplumuz, tefrika bizi yokluğa götürür. Dernekler başta olmak üzere herkesin aklını başına toplaması gerekir. Mühim olan toplamaktır. Dağıtmak çok kolaydır. Bu itibarla önümüzdeki yıldan itibaren buluşmalarımızın aynı günde değil, farklı günlerde, hatta farklı mevsimlerde yapılması gerekir. Aksi halde ildeşlerimiz, böyle bir durum tekrarlanacak olursa, büyük tepki göstereceklerini açıkça beyan etmişlerdir.

Birleşik Kafkasya Dergisi olarak hepimizi, sağduyulu olmaya; ayrılık doğuracak girişimlerden şiddetle kaçınmaya; akrabalık, dostluk ve ildeşlik (hemşehrilik) ilişkilerimizde önceki yıllarda olduğu gibi samimi, diğergâm ve mütevazî olmaya çağırıyoruz.

Her şeye rağmen, bu son buluşmamızın da güzel bir şekilde geçmesini temin etmek için insanüstü bir gayretle çalışan Dernek yönetimine Mehmet Açık Bey'in şahsında takdir ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Allah kelirge da kuvañç bıla cetdîrsin.

Birleşik KAFKASYA

ηηη

KARAÇAYLIM

İskitlerden üzülp kelgen Alanım,
Minjıtavda Karaçay bolup kalğanım.
Duniya zırlıkla seni tavusalmay çaşadıñ,
Adetleriñi bugünlege deri taşıdıñ.

Elburuşu eteklerin curt etip,
Kökürek kañarñı kıyınlıklağa kergense.
Karaçaylım, karakün nögerim, karnaşım,
Har kuru da köp şeyitle bergense.

Senden başña seni süygen bolmağand,
Cercüzünde seni köp sanıñ kalmağand.
Çırt bir kiral seni koluñdan tutmağand,
Karaçaylım, Carlı halkım karnaşım.

AmerikadanAvustralyağa deri çaçılğan,
Duniya uruşları barına da koşulğan.
Üylenmeyin, üy bolmayın çaş turğan,
Karaçaylım, carlı halkım, karnaşım.

Kayda bolsañ, Allah bolsun nögeriñ,
Cer cüzünde sanı az milletim.
Tas bolmasın bu duniyadan adetiñ,
Karaçaylım, carlı halkım, milletim.

Mundan arı aşılıkla bıla ayılğın,
Duniya oyulsa da artında sen kalğın.
Ullu Allah har kuru da saña boluşsun
Meni Alanım, carlı halkım, karnaşım.

ÖZDENLANI Adil

Ahlav

Elmırzanıkıla: Kaysın-Şamayıl-Zulkarnay.

Kaysınnıkıla: Aldav (Ayşat), Duppur (Badimat), Hava, Maryam.

Aldavnukula: Sımayıl, Badimat, Necip, Muhiddin, Sadet.

Sımayılınıkıla: Tahsin, Ölmez, Fahreddin.

Badimatnıkıla: Ziya, Pakize, Zehra, Nayıp, A.Kadir, Rıza.

Necipnikile: Türker, Ayten, Nazmi, İbrahim, Mansur.

Muhiddinnikile: Adnan, Gülhan, Saliha, Alaaddin, Sinan, Sevilay, İncilay.

Sadetnikile: Berna, İbrahim.

Duppurnukula: Ferit, Cevat, Remzi.

Feritnikile: Zübeyde, Necati, Fatma, Nurdan.

Cavatnıkıla: Sedat, Vedat.

Remzinikile: Faruk, Hayat,

Havanıkıla: Mahsude.

Mahsudenikile: Alpaslan, Gürbüz, Hanifa, Reyhan, Gülhan, Mustafa.

Maryamnıkıla: Muzafer, Nureddin, Gülşen, Yılmaz, Ruşen, Safiyat.

Şamayılınıkıla: Battal, Hamzat, Kaziy, Davut, Gezam.

Battalınıkıla: Kafkasğa kaythandı, üydegisi andadı.

Hamzatnıkıla: Kıymat, Naci, Ayhan.

Kaziynikile: Cemil, Hatice, Gülhan, Süleyman.

Davutnukula: Kesi, Yonan uruşda ölgendi, sabiyi çokdu.

Gezamnıkıla: Amina, Fatma, Aysa, Süyünç.

Zulkarnaynıkıla: Hızır, Elmırza, Hava, Ali Osman.

Hızırnıkıla: Çakır, Ahiya, Zeki, Aslan, Elmırza.

Havanıkıla: Harun, Padima.

Çöpenikile: Davat, İlyas.

Davatnıkıla: Ahmat, Sülemen.

Ahmatnıkıla: Makkâ, Ayten, Cengiz, Gürbüz, Rafat.

Sülemennikile: Rauf, Gülten, Canbolat, Pakize, Halise.

İlyasnıkıla: Sıtdık, Çakır.

Ahlavnukula: Okup.

Okupnukula: Şoğayıp, Ahmat.

Şoğayıpnıkıla: Necdet, Halime.

Ahmatnıkıla: Batal,

Batalnıkıla: Kiçibekir.

[Akbaylanı kalğan atavulların igi bilmegenim üçün cazmadım. Bilgenle cazıp bizge cibersele basmalarıkız. Y.N.]

İÇİNDEKİLER

Çeçen Bağımsızlık Mücadelesi ve İslâmî Terör	
Yılmaz NEVRUZ	1
Akkaya'nın Düşündürdükleri	
Mehmet AÇIK	4
Adıgelerde Aile Eğitimi, Saygı ve	
İsim Takma Gelenekleri	
A.Hazer HIZAL	5
Met Çunatuko İzzet (Y. İzzet Paşa)	
Osman ÇELİK	13
Köylerimizin Yaşları	
MIZILANI İzmail	17
Kara Tirende Yolculuk	
KUDAYLANI Muhammat	19
Çeçenya Güncesinde Kurşun ve Gül (şiiir)	
Umut BULUT	20
Nartlar (Yeni neşriyat)	
Osman ÇELİK	21
Malkarca Arkaik Kelimeler	
TAVMIRZALANI Dalhat	22
Karaçay Halk Edebiyatı Araştırmaları	
DUDALANI Mahmut	27
Kafkaslarda Rus-Amerikan Savaşı (Alıntı)	
Ertan EFEGİL	29
Eskerivlerim	
SILPAĞARLANI Yılmaz	32
Türk Şayirlerden Saylama Şiirle	
Arif Nihat ASYA	35
Cahit Sıtkı TARANCI	36
"Habaz" Bek Ertdegili Eldi	
SOLTANLANI Muhammat	37
Konjur Taşım (Şiir)	
MEÇİLANI Kâzim	39
Kalay Ulu Appadan Çam Cırla	40
İbrahim Dağıstanîden Din Nazmula	41
Nart Sözle -X-42	
Erkin Bolup Kayt	
ÇİPÇIKLANI Boris	44
Nartları Toy Künü Cıyılıvu	45
Karaçaylım (Şiir)	
ÖZDENLANI Adil	46
Akbayları Tukum Terekleri	47

Birleşik

Kafkasya

Üç aylık dergi

Sahibi:

K.K.Karaçay-Balkarlılar
Kültür ve Yardımlaşma
Derneği adına:

Mehmet Açık

Yazı İşleri Müdürü:

Mehmet Karaçay

Danışman

Yılmaz Nevruz

Haberleşme Adresi:

Mrk. P.K. 62
ESKİŞEHİR

İdare:

Akcami Mah.
Zeytinler Sk. Nr. 2
Odunpazarı-Eskişehir

Tel: 0222 221 66 97

Fax: 0222 221 34 60

Dergi: Dernek hesabına
1.250.000 TL. bağışta
bulunmak suretiyle
temin edilebilir

Posta Çeki Nr: 112736

(Mehmet Karaçay)

Dergideki yazılar kaynak
gösterilerek alınabilir

Baskı:

TDV Yayın Matbaacılık ve
Ticaret İşletmesi
Tel: 0312 425 27 75
ANKARA

yilmaznevruruz.net

Yıl:6 Nisan-Mayıs- Haziran 2000 Sayı:22

İÇİNDEKİLER

"Eski Cırla" Özel Sayısını Takdim	1
Goşayañ Biyçe bıla Kaşavbiy	3
Candar	5
Tatarkan	8
Uvçu Biynöger	12
Gotman ulu İlyas	15
Aznavur	17
Zağıştok ulu Çöpellev	24
Açemez	25
Başhanuk	26
Abayları	26
Hasavka	27
Şeyit Umar	29
Hojeli	31
Barak	31
Kanamat	32
Orusbiyları	33
Apsatı	34
Cağaylanı Mayıl	34
Kemişan	35
Zariyat	35
Mavka	36
Aliyni Küyü	37
Hamzat	38
Kobanlanı Koy Bölek	39
Tavkan	40
Açıklamalar	42

Birleşik

Kafkasya

Üç aylık dergi

✿
Sahibi:

K.K.Karaçay-Balkarlılar
Kültür ve Yardımlaşma
Derneği adına:

Mehmet Açık

✿
Yazı İşleri Müdürü:

Mehmet Karaçay

✿
Danışman:

Yılmaz Nevruz

✿
Haberleşme Adresi:

Mrk. P.K. 62
ESKİŞEHİR

✿
İdare:

Akcami Mah.
Zeytinler Sk. Nr. 2
Odunpazarı-Eskişehir

✿
Tel: 0222 221 66 97

Fax: 0222 221 34 60

✿
Dergi: Dernek hesabına
1.250.000 TL. bağışta
bulunmak suretiyle
temin edilebilir

✿
Posta Çeki Nr: 112736
(Mehmet Karaçay)

✿
Dergideki yazılar kaynak
gösterilerek alınabilir

✿
Baskı:

TDV Yayın Matbaacılık ve
Ticaret İşletmesi
Tel: 0312 425 27 75

ANKARA

SAYISI

ESKİ CİRLA
ÖZEL

Yıl:6 Temmuz-Agustos-Eylül 2000 Sayı:23

yilmaznevruz.net